

Aniciensis ecclesia in sua parte habere videntur, jurejurando conservare promiserunt, ita res hujus monasterii supra dictas, vel quæ Deo propitio ibi donatæ fuerunt, nullo modo a semetipsis episcopis minorari jurejurando promittant. Denique pro certiori securitate et stabilitate, ut certius credatur et firmiter teneatur, a se et a suis successoribus hanc chartulam in præsentia canonicorum præfatus dominus Guido episcopus scribere rogavit. Quam manu propria inferius litterarum apicibus roborans, cunctos sanctæ Ecclesiæ diversorum ordinum canonicos, quorum nomina inferius descripta habentur, propriis manibus firmare præcepit; nimis enim inhonestum et indecens, atque omnibus bonis operibus contrarium

videtur, ut quod ordinatum est ad ecclesiasticam utilitatem, alter quærat perperam fundere; et quod suo debet studio crescere, perniciose tentet prævertere. Quapropter, etc. Actum est autem hoc in Aniciensis civitate Idus Aprilis, luna xvii, anno Incarnationis 996, indict. vi, epacta xxv, concurrente vi, feliciter.

Hanc chartulam firmaverunt Guido præpositus Valentinensis Ecclesiæ episcopus, Truanus decanus, Petrus abbas [Vivariensis] episcopus canonicus, Ademarus abbas canon., Guitardus abbas canon., Robertus abbas canonicus, Theotardus canon., Bofredus canon., Arnaldus, Robertus custos ecclesiæ canon., Adenan. [Eddenus], Wibernus canon., etc.

ANNO DOMINI DCCCCXCVII.

S. ADALBERTUS

EPISCOPUS PRAGENSIS ET MARTYR.

VITA SANCTI ADALBERTI

Auctore forte Joanne Canapario, cœnobii SS. Bonifacii et Alexii in Urbe, ineunte sæculo XI, abbate.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, IV Script., 574.)

MONITUM.

Romæ in latere montis Aventini ad Tiberim fluvium converso cœnobium exstat sanctis Bonifacio et Alexio consecratum, quorum veneratione Græci juxta ac Latini attracti, antiquitus sub utraque sancti Basilii et sancti Benedicti regula vitam monasticam egerunt. Hic Adalbertus, episcopus Pragensis, e patria profugus, sub Leone abbate monachum induit, et complures annos sanctorum virorum familiaritate usus, ex eorum denique numero Vitæ suæ scriptorem sortitus est. Cum enim complures episcopi et martyris Vitæ exstent, ea quæ omnium antiquissima et reliquarum fons præcipuus agnoscitur, intra biennium aut triennium post obitum Adalberti conscripta, auctorem habuit monachum SS. Bonifacii et Alexii, qui nomen quidem suum latere voluit, sed quem Joannem Canaparium, cœnobii mox abbatem futurum, fuisse existimo. Certe monachum SS. Bonifacii et Alexii eo se prodit, quod tum S. Basilium, tum S. Benedictum « Patrem nostrum » vocat; Leonis abbatis (1) et fratrum de Adalberti vita et moribus judicium affert; ipse una cum reliquis fratribus Adalbertum « sæcularis philosophiæ scientissimum esse » noverat (2), et ea quæ non nisi

paucissimis monasterii fratribus innotuerant nobiscum communicat (3). Vir igitur in omnibus, quæ Romæ vel ante ultimum Adalberti iter contigerant, haud levis auctoritatis, scilicet qui ea aut ipse vidit, aut ab Adalberto et fratre ejus Gaudentio (4), qui sancto viro inde ab infantia fidissimus comes adhererat (5), a S. Nilo (6), et Leone audivit, ultimam Adalberti expeditionem et martyrii historiam a Gaudentio itineris socio, quem præcipua observantia colit, didicisse videtur.

Quæ cum ita sint, nonnulli Gaudentium ipsum, quem Otto III an. 1000 Gnesensi sedi archiepiscopum imposuit, librum conscripsisse existimarunt (7), quibus quominus assentiar, animo auctoris permoveor. Nam majore charitate de Gaudentio loquitur, quam ut ipsum eundemque fuisse credam, animo minus cominoto Adalberti cædem narrat, quam ut fratrem ea scribere opiner; ideoque in eam potius sententiam inclino, ut Joannem Canaparium auctorem libri habeam, cujus visio de obitu Adalberti infra ita narratur: « Ecce in monasterio ubi ille talis (Adalbertus) nutritus fuerat, cuidam converso Joanni Canapario, talia Dominus per visum ostendit.

(1) Idem qui anno 995 ad causam Arnulfi et Gerberti dirimendam in Galliam missus est.

(2) Cap. 5. Cf. cap. 12.

(3) Cap. 29.

(4) Cap. 12.

(5) Cap. 16.

(6) Cap. 15.

(7) Præcipue Cl. Voigt in *Historia Prussiæ* I, p. 653 sqq., quem Ell. Palacky in *Würdigung der ältesten böhmischen Geschichtschreiber*, p. 296, et Contzen *Geschichtschreiber der Sächsischen Kaiserzeit*, p. 138 secuti sunt.

Ex summo cœlo..... Unius nomen, extra ipsum qui hæc vidit, admodum paucissimi sciunt; alter vero erat, ut adhuc hodie ipse meminit, dominus Adalbertus, cui angelicus minister jam cœlestis mensæ convivia præparavit. » Hic auctorem exemplo Joannis evangelistæ (8) sua ipsius referre intelligimus; et modestia ea, quæ monachum decet, vir « nobilitate carnis præpollens et divitiis affluens, qui mona hicum habitum abrenuntians quæ sæculi sunt suscepit, Joannes Canaparius (9), » se « quemdam conversum » tantum dicit.

Joannes noster, ut auctore Miraculorum S. Alexii referente discimus, dum in sæculo erat, multos amicos propinquos et fideles sincera charitate devinxerat eundem locum secum petere eundemque habitum suscipere, sed non nisi pauci eorum promissis suis steterunt. Eum non solum Scripturæ sacræ et Patrum, sed etiam classicorum Romanorum, gnarum, plurimæ sententiæ inde decerptæ, quas operi inscredas duxit, arguunt. Leone defuncto abbas electus est (10), et an. 1002, d. 8 Martii, vetustam Eufemiani, patris S. Alexii, donationem auctoritate publica transcribi jussit (11). Obiit d. 12 Octobris a. 1004 (12).

Scrispsit Vitam Adalberti superstitibus Nilo (13) († 1005), Ottone III (14) († 1002, d. 24 Januarii) et Leone, ante iter imperatoris in Poloniam ad visendam Adalberti tumbam susceptum (a. 1000), cujus certe mentionem non facit, Gregorio V papa recens defuncto (a. 999, d. Febr. 5), quod eo in vivis degente vix præcipitem ejus animum vituperasset (15); ideoque anno 999 librum absolvisse censendus est. Cujus suscipiendi Ottonem III auctorem tradit scriptor libelli de translatione SS. Abundii et Abundantii (16), et amicitia qua imperator Adalberto junctus erat (17), et animus auctoris in Ottonem III et II benevolus (18), rem ita se habuisse, fidem facere possunt.

Auctor utitur stylo gravi et brevi, adhibitis tamen sententiis, quæ nonnunquam ad recentioris idiomatis usum (19) accedunt.

(8) Evang. XIX, 26, 35.

(9) Miracula S. Alexii.

(10) Abbatem vocat Bruno in Vita Adalberti infra.

(11) Marini, Papiri, p. 126, 127.

(12) Epitaphium ejus Baronius, et Felix Nerini in libro De templo et cœnobio SS. Bonifacii et Alexii, Romæ 1752, in 4°, pag. 144, ita refert :

Christe Deus, rerum pulcherrime factor et auctor,
 Suscipe me indignum, salus et omne bonum.
 Obsecro, flagito, servus postulo, quæso, Joannes;
 Confiteor culpam, da clemens veniam.
 Omne malum merui, cumulumque reatibus auxi,
 Tardus ad omne bonum, promptus ad omne malum.
 A capite usque pedes maculant membra omnia sordes,
 Sed tu, sancte Deus, rex, miserere, pius.
 Da in regione domum, sunt ubi castra viderum,
 Auricomus ubi regnat aurea sæcula Christus.

Precor vos omnes qui hic post me venturi estis, pro me preces fundatis et propter karitatem, quam violare non licet, nemo suum nec alienum cadaver super me mittat; quod si aliquis hoc præsumpserit, sit maledictus atque in perpetuum anathemate constrictus.

Credo quod Redemptor meus vivit et in carne mea videbo Deum salvatorem meum

Ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi anni sunt mille 4. Obiit mense Octobris die 12, indictione 3.

(13) Cf. cap. 19.

(14) Cf. cap. 14.

(15) Cap. 21.

(16) Mabill. Acta SS. O. S. B. sæc. V, p. 373, cujus ultima exscribimus : « Per palmam martyrii migravit ad Dominum. Quo audito rex, ardo em

A Liber statim ut prodiit, per Italiam et Germaniam inclaruit, paucos post annos a Brunone episcopo in libro ab ipso de Vita Adalberti edito excerptus est, sæculo XI in Monte Casino et in Germania tertiam vicissitudinem subiit, tum Leoni Ostiensi, auctori translationis S. Abundii et Abundantii, Cosmæ decano Pragensi (20), et aliis per eos auctoribus (21) innotuit.

Editio nostra his nititur subsidiis :

1) C. ducali Guelferbytanò, olim Lamspringensi, inter Helmstadiensis n. 553, mbr., in 4°, sæculi XI. Textum præbet in universum sincerum, sed locis compluribus manu secunda, ejusdem tamen sæculi arrasum et depravatum, quare primaria lectione oper reliquorum codicum restituta, correctoris raro tantum rationem habui. Congruit cum eo.

B 2) C. regius Stuttgardiensis, olim Zwifaltanus, n. 167, vol. III, mbr., in folio maximo, sæculi XII medii, cui fol. 187-191 liber noster manu sæculi XIII illatus est; quo V. Cl. Moseri, supremi rei scholasticæ in regno Wirtembergensi consilarii et bibliothecarii, beneficio uti mihi licuit. Eodem pertinere videtur.

2^b) C. Sanctæ Crucis in Austria mbr. sæc. XII, in folio.

2^c) C. Cæsareus Vindobonensis inter codd. Hist. eccl., n. 5 signatus, mbr., in fol. sæculi XIII exeuntis.

2^d) C. Zwettlensis in Austria, n. 24, mbr., sæc. XII, in folio.

3^a) C. cœnobii Windbergensis, a Canisio in Lect. Antiq. v, p. II, p. 532 sqq. expressus, haud amplius exstat, quare ejus loco textum Canisianum adhibui, in universum bonum, qui fere non nisi ubi editor sententiæ haud bene intellectæ additis vocibus aliquibus mederi nisus erat ab anterioribus codicibus recedit. Canisii textum

C 3^a) Freherus in SS. Bohemicis pag. 73-84 repetivit et Basnagius in altera Lectionum editione tom. III, p. 45 seqq.; adnotationibus nonnullis auxit. — Ad Canisii lectionem

tanti martyris non ferens, cum senatu Romano et episcopis et clericis extra montes in Sclavoniam perguit ad educendas Romam reliquias beati martyris Adalberti. Qui manus ejus auferens, auro et gemmis mire exornavit, et ecclesiam nomini ejus inter duos pontes fabricavit, et magnæ dignitati tradidit; nec non ortum ejus, actus et passionem mira arte composuit et in libello scribi fecit. Tum cœpit inquirere corpora sanctorum martyrum, et præcepit, ut, ubicunque inventa fuissent, ad ecclesiam beati Adalberti deportarentur. Et nuntiatum est illi, quod in ecclesia beatorum Abundii et Abundantii martyrum, quæ est juxta montem Soractis, erant plura sanctorum martyrum corpora. Qui misit suos nuntios episcopos et clericos et monachos, ut cum omni honore et diligentia et hymnis Dei ad ecclesiam beati Adalberti ea deferrent. Qui protinus abierunt, et cœperunt inquirere, ubi essent tumuli eorum. Et invenerunt in uno tumulo corpora beatorum Abundii et Abundantii posita, et in alio corpus beatæ Theodoræ, quæ in prædio suo eos sepelierat. Invenerunt etiam inter eos sanctos martyres, qui habebant inauratas vestes et mire exornatas, et super altare eorum mensam sculptam et nimis decoratam. Et deportata sunt omnia secundum jussam imperatoris ad ecclesiam beati Adalberti martyris. »

(17) Capp. 22, 23, 25.

(18) Capp. 8, 14, 21, 22, 23.

(19) Ita c. 8 : foret locò esset; postulans erat, exposcens erat pro postulabat, exposebat; vivere suum pro vitam suam usurpat.

(20) Per Cosmam annalisticæ Saxoni.

(21) Quorum non pauci vitæ compendium ediderunt.

3^b) C. Admontensis in Styria, mbr., sæc. XII, in A folio et

3^{bb}) C. Claustroneoburgensis n. 707, membranaceus in fol., sæc. XII, accedere videntur, quippe qui æque ac ille et Pragensis initio Boemiam, loco Sclavonia, scribat.

3^c) C. bibliothecæ Pragensis metropolitanæ, mbr., sæc. XIV, in fol. (22), quem, adhibitis Canisii et Bzovii editionibus, a Godefrido Henschen in Actis SS. d. 23 Aprilis, p. 178 sqq., expressum et adnotationibus instructum legimus (23), hinc inde a Bohuslao Balbino legendi ignorantia aut sponte corruptus est. Nam ut b. m. Dobrowskio tradente novimus, codex Pragensis æque ac reliqui « ferocibusque » haud vero « fortibusque » viris habet, et glossas atque voces explicandæ sententiæ adhibitas textui inseri deprehendimus; cæterum codex ad nostrum 2 in compluribus locis proxime accedit.

4^a) C. Admontensis membranaceus folio maximo, sæc. XII scriptus, quem industria Chmelii nostri cum editis collatum gratulamur, textum exhibet arbitrio scriptoris ita immutatum, ut nonnunquam auctorem nostrum haud amplius agnoscas. Sæpe enim addit, resecat, sententias reformat, voces vocibus commutat, sed aliis locis genuinum textum satis fide exscripsit. Quod jubente Silvestro II factum esse, fortasse inde conjicere licebit; quod idem fere opus in

4^b) C. Casinate n. 145 mbr. sæc. XI in folio maximo (pag. 209 sqq.), Silvestro II papæ ascribi-

(22) V. de eo Pelzei et Dobrowsky in præfatione SS. Bohem., tom. I, p. xv sqq.

(23) Mabillonius in Actis SS. S. Bened. Sæc. V, p. 846 sqq., Canisii, Bollandi et Bzovii editiones inter se contulit, et excerpta vitæ secundæ, codicis secundi Ademari, annalistæ Saxonis, qui nonnisi ex Cosma hausta refert, et translationis SS. Abundii et Abundantii addidit.

(24) Bzovius et catalogus ms. bibliothecæ Casinensis auctoribus Friderico et Placido de Genua.

tur (24). Liber a Bzovio an. 1629 editus (25) et notis illustratus, cum Admontensi in universum quidem consentit, sed sua etiam habet cum ab Admontensi, tum a textu genuino diversa; nonnullis locis glossas textui infert, aliis ad Canisii lectionem proxime accedit. Ex isto fluxit

4^b) C. Casinas n. 110, mbr., in folio maximo, sæc. XII, ubi fol. 264 sqq. vita legitur in quatuor lectiones distributa. Eiusdem ordinis esse videtur:

4^c) C. bibl. Vallicellianæ (26) G. N. 99, fortasse idem quem ex bibliotheca S. Cæciliæ Baronius (27) et Bzovius laudaverunt.

5) C. regius Bruxellensis n. 9290, mbr., fol., sæc. XII, olim Sancti Laurentii in Leodio, textum, qualem reliquorum codicum auctoritate stabiliendum patet, vocibus intellectu difficilioribus resectis, aliisve additis, leviter immutavit; cum editis collatus est a Bethmanno nostro.

6) C. regius Monacensis inter libros S. Emmerami Ratisbonensis B. 54 signatus, mbr., sæc. XIV, a V. Cl. Föringer in usus nostros versus, voces et sententias integras cum aliis commutat, textum contrahit et insertis Vitæ alterius particulis dilatat; in fine Miracula sancti Adalberti martyris exhibet.

In tanta codicum varietate (28-29), cum textum genuinum nonnisi in 1, 2, 3, haberi pateret, præcipua tantum loca quibus reliqui ab eis dissentiant adnotanda esse duxi.

(25) S. Adalberti Ursini comitis Rosebergii.... Vita et passio ab ejus synchrono et familiari Silvestro II P. M. edita. Romæ, in 4°.

(26) De codice Vallicelliano H. 25 signato nobis non constat.

(27) An. 980, p. 859 sqq.

(28-29) Codex in catalogo mss. bibliothecæ Gottingensis indicatus (Archiv. VI, 200) ibi hodie non exstat.

INCIPIT PASSIO S. ADALBERTI MARTYRIS CHRISTI ¹.

1. Est locus in partibus Germaniæ, dives ² opibus, præpotens armis ferocibusque ³ viris ⁴, quem incolæ Sclavoniam ⁵ cognomine ⁶ dicunt. Hujus ⁷ maxima pars infidelitatis errore præventa, creaturam pro Creatore, lignum vel lapidem pro Deo colunt; plerique vero nomine tenus ⁸ christiani, ritugentilium vivunt; quibus ⁹ causa periculi fit res salutis. Nonnulli tamen ex eadem gente et bene credunt et pro spe futuræ mercedis bona opera agunt. Igitur in illis ¹⁰ finibus, ubi christianitatis religio pulcherrima floruit, erat vir Zlaunic ¹¹ nomine, potens in honore et divitiis, amore justitiæ ac operibus misericordiæ perrarus ¹² civis; vir ma-

gnus inter cunctos ¹³ ejus terræ habitatores, auro et argento locupletissimus, inter delicias fidus custos divinæ legis, ambulans ¹⁴ sollicite juxta præcepta sacerdotum, carus toto ¹⁵ populo, sed propriæ amicis pauperum. Hic accepit uxorem dignam generis sui, et ipsam honestis moribus plenam; quæ audiendo ¹⁶ verba vitæ plus sitivit, et ¹⁷ eadem operando famem ¹⁸ non explevit; nec delectabatur matronarum pompis, nec auro lapidibusque preciosis, pro minimo ducens, quæ stulti maxima putant. Sancta erat moribus, sancta sermonibus, fortis ut dicunt in jejuniis, familiaris Deo in oratione; mater lugenti pupillo, peregrino et viduæ gratissima soror.

VARIE LECTIONES.

¹ ita 1. Inc. vita et passio venerabilis viri Adalberti Pragensis civitatis episcopi, qui in baptismo appellatus est Woithec, cujus martyrium celebratur 1x Kal. Mai. 5. ² locuplex 6. et ita sæpe vocabula commutata. ³ fortibusque 3c? v. præf. ⁴ virisque ferocibus 4a, b, c. ⁵ boemiam 3a, b. bohemiæ 3c. ⁶ nomine 4b, c. ⁷ cujus major pars adhuc infidelitatis tenebris occupata lignum vel lapidem seu aliam creaturam pro deo colunt 4a, b. ⁸ tenent 1. ⁹ q. c. p. f. r. s. desunt 6. ¹⁰ i. sclavoniæ f. 4b. ¹¹ zlaunik 2. slawnik 3c. zlaunicus 3a. 3. sclavonicus 4a, b. ¹² præclarus 4a, p. c. desunt 4b. ¹³ deest 3. ¹⁴ obediens ministris ecclesiæ 4a, b. ¹⁵ toto 1. 2. 3. ita et infra. — toti 1. ex corr. 3c. omni 4a, b. ¹⁶ a. v. v. p. s. e. e. o. f. n. e. desunt 4b. ¹⁷ sicut 1. sitiit et 4a. ¹⁸ famem (corr. manu 2. famam) 1

Pro his ergo et his similibus, quas ambo egerant, virtutibus honoraverunt eos nobiles et divites et coluerunt maximæ pauperum turba¹⁹.

2. Itaque cum de tam prænobili conjugio sancta proles merito foret nascitura, inter magnanimos juvenes quos procreaverant, natus est illis puer (*an.* 956) speciosior cunctis; cui post in sacri baptismatis lavacro²⁰ datum est nomen Woytech²¹. Iste quantus esset futurus cum ignoratum fuerit, parentes pepercerunt formæ ejus, et præ nimia pulchritudine quam habuit destinaverunt eum seculo. Quicquid autem pius²² error, verum²³ mala venia, parentum in hoc deliquit, mox culpæ proditor cœlestis iræ gladius correxit. Cerneret namque infantuli corpusculum subita magnitudine excrevisse, et præ nimia inflatione ventrem toto corpore majorem; sic in horas majore dolore addito, periculum mortis imminere cœpit. Turbantur parentes; decurrunt ubertim lacrimæ patris, et curvis unguibus iacerat ora pallida nutrix; stant²⁴ mœsti fratres; sævit dolor inter viscera matris, nec vox, nec animus, nec color certâ sede manent. Tandem sub ipsa morte confugiunt ad pium et misericordem Dominum, et quæ pro hominum necessitate plus omnibus sanctis succurrere solet, matrem Domini appellant. Inde veniant ad templum cum magna humilitate ac dejectione cordis; ponentesque puerum supra altare sanctæ Mariæ, votum placabile voverunt cum Domino. His ita actis²⁵, aversa est indignatio Dei, et extenuato ventre puer pristina redditur pulchritudini²⁶.

3. Parentes vero, qui causa hujus mali erant, pœnitentia ducti glorificaverunt Dominum, qui pro melioratione hominum iræ suæ flagella disponere novit. Puer autem²⁷ proficiens ætate et sapientia, ubi tempus erat, christianis imbuatur litteris; nec egressus est domum patris, donec memoriter didicit psalterium. Proinde pro discendis liberalibus²⁸ studiis misit eum pater ad archiepiscopum Adalbertum (*an.* 972), qui ab eo, quod verbis docuit, moribus et vita nusquam recessit. Præerat autem idem sacræ urbi, quæ latine virginum civitas (30), græcè Parthenopolis vocatur; urbs quondam nota populis, et una ex magnis urbibus, dum primus Otto sceptra regalia rexit; nunc autem pro peccatis (31) semirutata

domus, et malefida statio nautis (*Virg. Æn.* II, 23). Ipso tempore erat²⁹ magister scolârum Octricus³⁰ quidam philosophus, sub quo turba juvenum et librorum³¹ copia multa, nimis crescente studio, flourerunt. Ergo archiepiscopus ille puerum cum magna caritate suscipiens, dat sibi confirmationem sacrosancti crismatis, et suo nomine Adalbertum appellans tradidit scolis. Aderat sibi discenti spiritus semper individuus³² comes, et cucurrit³³ divite vena ingenium, ratio³⁴ et sensus.

4. Toto autem tempore scolaris studii non emulatus fuerat facientes iniquitatem, nec stetit in consilio eorum, quibus erant³⁵ inutilis³⁶ actus et puerilia negocia; sed mox ubi longius aliquid³⁷ positus magister ei locum præbuit, occultis itineribus ad sanctorum martyrum domicilia confugit. Ibi³⁸ secundum mensuram temporis orationum vota³⁹ persolvens, rursus ante occursum magistri loco suo resedit. Noctibus quoque, ut opus suum bonum ab humanis laudibus occultaret, circuit pauperes, debiles et cæcos, quibus secundum modum miseriarum amica solamina præstat. Verum ne a bonæ operationis studio cessaret, pater et ejus optima mater omnia⁴⁰ sufficienter dederunt. Quia et magistro suo aurum et argentum et⁴¹ quæcumque⁴² oculis hominum dignissima erant offerentes, karo filio⁴³ doctrinam magno precio emerunt. Ille vero indefesso cursu ad omne virtutum exercitium semet ipsum semper extendens, inter suos collegas pulcherrimus processit. Recessu magistri, quando cæteri inanibus ludis et joco laborem legendi sibi minuerunt, ille vero⁴⁴ Davitici nectaris mella degustans, spiritali risu se solatur. Quando illi prandentes in angulis scolæ dulcia obsonia magistro furantur, ille furtivas orationes dominæ suæ⁴⁵ (32) mittens, angelicam dapem sibi mercatur.

5. Videamus nunc inter alias virtutes quas habuit⁴⁶, sanctæ simplicitatis quam ditissimus erat. Quadam die dum iret de scolis, unus qui erat socius itineris; prætereuntem puellam humo prostravit, et causa ludi eum desuper projecit. Concurrentes scolares, et quidnam foret acturus, cum ingenti chachinno expectant. Ille vero quia vestitam virginem tetigit, o bona stultitia⁴⁷! jam se nupsisse veris-

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ turbæ 3 4a, b. ²⁰ lavaro 1. ²¹ woieteh in loco raso sec. manu 1. woythec 2. uvēntius 4a. et cod. S. Cæcilie, vicentins 4b. woihee 5. woythiech quod nomen sonat consolatio exercitus 3c. ²² non solum 5. ²³ vel 3a. ²⁴ flent 4b. ²⁵ factis 3a. peractis 4a, b. ²⁶ p—ne corr. p—ni 1. ²⁷ supra scribitur adelbertus. 1. ²⁸ liberalibus 1. ²⁹ ibi addunt 4a, b. ³⁰ Ohtricus 3a, c. clericus 4a. stericus 4b. ³¹ liberorum 3a. ³² semper ::vidus 1. inviduus 4a. ³³ currit 4a, currenti 4b. currunt 2. 3a, c. 5. ³⁴ oratio 2. 3c. ³⁵ erat 4a. ³⁶ inutiles 2. 3a, c. 4b. ³⁷ aliquo 3a. 4a, b. 5. aliquantulum 3c. ³⁸ ubi 1. e corr. 3a, c. ibique 4b. ³⁹ votu corr. vota 1. ⁴⁰ o. ei s. 2. ⁴¹ deest 2. 4a. ⁴² quæque 1. 2. quoque 4a 5. deest 4b. ⁴³ kari filii 2. 3a, c. 4a, b. 5. ⁴⁴ deest 2. 5. ⁴⁵ ita 1. jam corr. domino suo; matri domini sui 4b ⁴⁶ h. quales s. s. effectus, quantamque adhuc in pueritia positus, ostenderit castitatis suæ prærogativam 5. ⁴⁷ o b. st. desunt 4a ob impulsu stulti 4b.

NCTÆ.

(30) Magdeburg.

(31) Gisillarii Merseburgensis episcopi, qui archi-

episcopatum Magdeburgensem invaserat.

(32) Virginem Mariæ, cui consecratus erat.

sine ⁴⁸ credidit. Inde erigens se ⁴⁹ de invisa virgine, A dedit se fene simplex puer in amarissimas lamentationes, atque continuo imbre oculos humectans: *Heu me! nupseram* ⁵⁰, inquit, et criminis machinatorem digito monstrans: *Hic me nubere fecit!* Hæc et his similia Deo plenus infantulus jam tunc agendo, multorum oculos in se defixit ⁵¹, mirantium ejus acta ac dicentium: *Benedicens benedixit hunc puerum Deus, qui infra limina puericiæ adhuc positus, ad optima quæque sic arduus surgit. O ter quaterque beatus, si hæc humanitatis studia tota devotione adimpleverit, et arrepti operis cursum congruo exitu terminaverit!* Quibus vero cognitus erat pater et ejus mirifica mater: *Non est mirum, aiunt, si tantus est de tantis parentibus ortus. Patris justitia floret in eo, et maternæ pietatis imago in purpureo pectore vernal.* Quot annis studuit, incertum est; sed quia sæcularis philosophiæ ⁵² sat scientissimus erat, novimus omnes. Quem Dominus, credo, ad hoc humanæ philosophiæ ⁵³ studere voluit, ut post divinæ sapientiæ montes faciliore gressu scandere posset; aut potius sæculi amara parvulus potare debuit, ut post vir factus Dei dulcia avidiore animo hauriret.

6. Post hæc magister scholarum ⁵⁴ imperatoris servitio ascriptus, accessit in regiam curtem (an. 981). At archimandrita ⁵⁵ Adalbertus ⁵⁶ debitum naturæ persolvens, ex hoc pelago ad littora sempiternæ beatitudinis transvolarat. Alumnus autem ille patriam carosque propinquos revisens, sub sacræ civitatis Pragæ episcopo ⁵⁷ arma christianæ miliciæ militaturus assumpsit. Nec multo post cepit languor pessimus eundem episcopum, et detestabili sine clausura vitam venit ei ultima dies (an. 982). Nam in extremo anhelitu, cum tamen adhuc magna pars animæ superstes foret, astantibus, quorum ille adolescens ⁵⁸ unus erat, hanc fabellam ⁵⁹ ægra voce retulit: *Ei* ⁶⁰ *mihi! qualis eram et quantum diversus* ⁶¹ *ab illo* (VIRGIL., *Æn.* 11, 274), *qualem me nunc esse vellem! Ei me miserum! perdidit dies meos; jam pœnitentiæ fructus nusquam* ⁶² *! Perii* ⁶³ *! Ubi nunc honor meus et inanes divitiæ? O caro putribilis et esca vermium, ubi nunc gloria et pulchritudo vanitatis tuæ? Decepisti me, decepisti, fallax sæculum, promittens mihi annosam ætatem, et ecce! insperatæ mortis gladio ut male interemisti animam meam! Sed meum scelus utcumque veniabile tamen* ⁶⁴ *erga pium* ⁶⁵ *Dominum foret, nisi quod commendatæ plebis scelera ad cumulum miseriarum accedunt* ⁶⁶ *. Voluptates enim et desideria eis pro lege erant; nec prohibui furentem, nec prohibere potui sponte* ⁶⁷ *pereuntem popu-*

lum, qui adhuc hodie nil sciunt vel faciunt, extra quod digitus ⁶⁸ satanæ in eorum cordibus scripsit. *Ve mihi, quia silui! Hoc est, quod dolet, et dolebit in ævum. Nam ecce! diræ mortis victima in infernum recta via proficiscar, ubi vermes mei non morientur, et ignis meus ardebit in æternum, et ultra!* Sic ait et citius dicto ⁶⁹ (VIRGIL. *Æn.* 1, 142) obdormivit; factusque est planctus magnus super eum. Timuerunt autem ⁷⁰ timore magno, sed præ omnibus adolescens ⁷¹. Adalbertus, qui his diebus deliciosus miles erat. Nocte eadem ⁷² sacco indutus cilicino et caput cano cinere respergens, singulas circuit ecclesias; pauperibus quoque quæ habuit large dispergens, se et causam suam precibus Domino commendavit. Ipsi autem episcopatus honorem jam tunc aliqui tacitis repromissionibus, nonnulli publico sermone promiserunt.

7. Post mortem vero episcopi non longe ab urbe Praga factus est conventus desolatæ plebis una cum principe illius terræ; et sit diligens inquisitio, quem pro illo ponerent. Responderunt autem omnes uno ore: *Et quis alius, nisi indigena noster Adalbertus, cujus actus, nobilitas, divitiæ ac vita cum honore concordant? Hic quo ipse gradiatur optime novit; hic etiam ducatum animarum prudenter amministrat.* Eodem die dominico, quando hæc electio facta est, quidam validissimo demone raptus fertur in ecclesia ⁷³ ubi sedes episcopalis est; et cœpit palam confiteri mala ⁷⁴ sua, quorum sibi conscius erat. Tunc convenerunt ministri dominicalis mensæ, orantes pro eo et sacris verbis inimicum persequentes. Exclamavit autem per os illius impurissimus dæmon dicens: *Quid mihi ac vobis? Venistis detrudere me de hoc habitaculo meo! Quid prodest jactare vos inania verba? Ego illum, qui sessurus est in ista sede, valde timeo; ubicumque eum video vel audio, non ausus sum stare.* Et continuo spumans demon murmura et horrisona verba ingeminat; et diris dentibus diu infrendens, ad ultimum exivit homine sano. Die postero ante ortum solis venit nuncius dicens, quia heri dominus Adalbertus consensu ⁷⁵ publico electus est in episcopum. Concurrunt populus cum clero glorificantes et gratias agentes Domino, quia volens nolensque nequam spiritus confessus est electionem illius.

8. (An. 983.) Rediens interea de Sarracino ⁷⁶ bello, adiit Veronam ⁷⁷ imperatorius apex, scilicet Otto secundus, cui fuit manus in prælio fortis, in parvo corpore maxima virtus; augustus melior bono patre, et ut fama meminit, per omnia cesar christianissimus. Idem tunc victor et victus pro recolligendo ⁷⁸

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ deest 2. ⁴⁹ deest 1. ⁵⁰ miserum 3c. ⁵¹ d. m. e. a. d. B. b. h. desunt 4a. ⁵² philosophiæ — humanæ desunt 2. ⁵³ s. Astericus imperatoris Othonis secundi servitio 4b. ⁵⁴ archimandrita proprie princeps cocorum, hic autem significat archiepiscopum 1. in margine. ⁵⁵ Magdeburgensis Adelbertus 4b. ⁵⁶ c. primo nomine Tetharato a. 3c. ⁵⁷ a. donnus Adalbertus u. 4b. ⁵⁸ locutionem 4a hunc sermonem 4b. ⁵⁹ mesta 2. ⁶⁰ Ei — vellem desunt 4a. ⁶¹ ita 2. 3c. 4b. deest 1. mutatus 3a dissimilis 5. ⁶² nullus est 2. ⁶³ Peribit 1. ⁶⁴ deest 2. 5. ⁶⁵ deest 1. ⁶⁶ accedant 2. accederent 3c. accedissent 5. ⁶⁷ deest 1. ⁶⁸ dictatus 4a ⁶⁹ deest 1. 3a. ⁷⁰ a. omnes 3c. 4a, b. ⁷¹ a. donnus A. 4b. ⁷² e. prædictus donnus Adalbertus 4b ita sapius. ⁷³ ecclesiam 3a, c. 4b. 5. ⁷⁴ peccata 2. ⁷⁵ consensu corr. consensu 1. ⁷⁶ sarraceno, 2c. 3a c. saraceno 4a, b. ⁷⁷ glossa: id est bunna 1. ⁷⁸ recolligendo 1.

milite huc venerat, volens ultum ire damna victoriæ, sed nesciens, quia mors eum proxima pulsat. Ad hunc ergo Sclavonica⁷⁹ manus perrexit, ferens legationem de parte⁸⁰ ducis, et obtulit electum episcopum, rogans ejus manu popularem confirmari electionem. Non minus imperator eorum dignæ petitioni acquiescens, dat ei pastorem virgam; et, cujus suffraganeus erat, Mogontino archipræsuli in episcopum direxit consecrandum. Consecratus ille (*Jun. 29*) festo amicorum domini nostri Jesu Christi, Petri et Pauli, multo comitatu equitat in dulcem patriam. Equus autem cujus tergo insederat, non more fremantium equorum nec properis⁸¹ cursibus gradiebatur, neque auro et argento portat fulgentia frena; sed in rusticum morem torta canape⁸² ora strictus, incessit ad arbitrium sedentis. Ventum est ad sanctam civitatem Pragam, ubi dux præclaus⁸³ Wencezlaus⁸⁴ quondam regnum tenuit, ac in Dei servitio vivere suum egregie perduxit; postea vero sub impii fratris ferro nobile martyrium consummans⁸⁵, manifestis inditiis ac ingentibus usque hodie miraculis sua merita probat. Ibi tum⁸⁶ novus ille pontifex vincla pedum solvens, nudo pede intrat urbem; hinc humili et contrito corde orationis jura persolvens, magno gaudio civium episcopalem cathedram obsedit.

9. Erat autem cunctis diebus pontificatus episcopii sui piæ ac fideliter serviens Domino, sed⁸⁷ multo tempore⁸⁸ ac⁸⁹ in proficuo⁹⁰ labore christianitatis normam exercens in populo. Res ecclesiasticas sub æqua divisione distribuit in quatuor partes; primam partem pro necessariis vel ornatibus ecclesiæ; secundam canonicorum⁹¹, commoditatibus⁹² asscripsit; terciam vero in agmina pauperum proflua miseratione expendens, ultimæ partis summulam pro suis usibus servat. Præterea⁹³ omni die festo plurimos⁹⁴ pauperes elemosinarios⁹⁵ ad misericordiæ opera vocat, quæ eis necessaria erant affluente copia ministrans. Item cotidianis diebus ter quaternos (33) habere solitus erat, quos in apostolici nominis honorem dapè et potu saciat⁹⁶. Raro autem extra festum aliquod⁹⁷ vidit eum meridianus sol manducantem, et numquam media nox somno indulgentem. Stat lectus paleis⁹⁸

A plumis et ostro rigidus⁹⁹, die oculos hominum passens; nocte vero aut habuit fratrem Gaudentium aut cæcum natum¹⁰⁰, extra quos suo cubili amicissima familiaritate junctos, et se tertium, nemo quartus recubuit in una domo. Ipsi vero nuda humus, vel lene¹⁰¹ cilitium, et lapis pro capitis sustentaculo, somnum dabant. Numquam saturo ventre ivit¹⁰² dormitum, et nondum expleto sopore, surgit ad solitæ orationis convivium. Corpus vero et corporis incentiva acerrimis attriverat jejuniis, nec¹⁰³ ulli¹⁰⁴ unquam voluptati animum dare volebat. Parva quies oculis et nulla venia est defectis pedibus.

10. Lustraverat enim carcerem¹⁰⁵ et¹⁰⁶ carcere positos, quorum longa series et infinitum agmen erat. Nulli plus nota propria domus, quam sibi erat, quis, quo nomine et in qua parte cubaret infirmus, aut quot capita rediviva salutis vitæ, quot fatalis hora mitteret læto. Quorum omnium post pia obsequia¹⁰⁷, si seminis tempus erat, ad campum decurrit, et sacione peracta unde viveret¹⁰⁸, propriis manibus se laborasse gaudebat. Hinc viator intrepidus aderat sacris ædibus; sæpius Domino precator importunus cælestes fores pulsat: nunc longis genuflexibus¹⁰⁹, orationem protrahit, nunc ægra¹¹⁰ suspiria cordis multo flumine rigat¹¹¹. De¹¹² completorio usque ad primam non exiit sermo¹¹³ de ore ejus, et ad¹¹⁴ instar monachicæ professionis nocturna silentia servat. Post primam pastoralibus causis studia sua impendit¹¹⁵, audiens diligenter, quid cum prædato paupere peregrinus et vidua ejularent¹¹⁶. Quando autem exteriore cura vacabat, usque ad missæ celebrationem Davidicis utitur colloquiis. Homini non locutus est verbum, quamdiu dominicæ¹¹⁷ mensæ¹¹⁸ infulatus astitit et supra sancta sanctorum immolat angelicum panem. Post aut opera manuum laborat, aut cum caris capellanis sacre lectionis cibaria degustat¹¹⁹. His oculis longum diem, talibus negotiis totam¹²⁰ ducere noctem. Hi sibi mores, hoc studium, hæc erat meta vivendi.

11. Post¹²¹ completorium cum solitis orationibus incubaret, quidam pauper, cui nil præter vitam et membra impius latro reliquit, miseris ululatibus templi ostia pulsat. Quo audito cum de erogatis

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ bohémica 3^c sclavonica bohémorum cleri et populi manus 4^b. ⁸⁰ p. Boleslai ducis 4^b. ⁸¹ prosperis. 4^a perproperis 4^b. ⁸² canabe 3^a 4^b. cannabe 3^c canapa *Cod. S. Cæciliæ* (4^c?). ⁸³ præcluis 2. præclivis. 3^a præclarus 4^b. prædilectus 3^c. *deest* 5. ⁸⁴ uencezlaus 1. wenzlaus 3^a. uentisclauo 4^a. wenzeslaus 4^b. ⁸⁵ consumens *corr.* consumans 1. 3^a. consumans 2. 4^a, b. ⁸⁶ *deest* 1. dum 2. tum 3^c. 4^a. tunc 4^b. ⁸⁷ ac 4^b. ⁸⁸ *deest* 2. 3^a, c. 4^a, b. ⁸⁹ et 4^b. *erasum in* 1. ⁹⁰ proficuo 4^b. ⁹¹ clericorum 4^a, b. ⁹² usibus 4^a, b. ⁹³ Propterea 1. *corr.* ⁹⁴ quinquagenos 4^a, b. ⁹⁵ *deest* 2. 3^a, c. ⁹⁶ saciabat 4^a, b. 5. ⁹⁷ aliquid 2. aliquem 4^a. ⁹⁸ altis 2. 3^a, c. 4^a, b. *deest* 5. ⁹⁹ rigulus 2. ¹⁰⁰ n. vel alterum, extra 3^c. ¹⁰¹ leve 3^c. 4^b. ¹⁰² it vel vadit 3^c. ¹⁰³ n. u. u. v. a. d. v. *desunt* 4^a. ¹⁰⁴ *erasum* 1. ¹⁰⁵ carceres 2. 4^a. ¹⁰⁶ in c. 2. 4^a, b. ¹⁰⁷ o. sacri seminis, servus erat, ad caminum decurrit 3^a. ¹⁰⁸ ita distinguunt 1. 2. 3^c. 4^a. *reliqui post peracta.* ¹⁰⁹ genuum flexionibus 2. 3^a, c. genuflexionibus 4^a, b. ¹¹⁰ *deest* 3^c. ¹¹¹ r. His studiis longum diem, talibus negotiis totam ducere noctem; hii sibi mores, hoc studium, hoc erat meta vivendi. De 4^a. (His oculis. . . ducebat. . .) 4^b.: v. *infra*. ¹¹² A 4^b. 5. ¹¹³ verbum 2. 3^c. ¹¹⁴ *deest* 1. ¹¹⁵ s. s. i. *desunt* 4^a. agendis immorabatur 4^b. ¹¹⁶ hei. *secunda manu* 1. ¹¹⁷ dominicis *corr.* dominico 1. ¹¹⁸ *deest* 1. et additum ministerio manu *sac.* XVI. 1. ¹¹⁹ degustans 1. ¹²⁰ solebat *inserunt* 2. 3^c. ¹²¹ quadam die post 4^b.

NOTÆ.

(33) Id est duodecim.

opibus nulla ¹²² superfuissent, cœpit curiosius exco-
gitare, quid illi dare posset; et cum nihil aliud oc-
curreret, ingressus cubile, quod solum habuit tulit
inde sericum pulvinar, cui abstrahens sericum, plu-
mas ¹²³ circumquaque per domum respersit; deinde
ad jacentis mendici clamorem recurrens, inanem
purpuram in rugas complicavit ¹²⁴, et per coeun-
tium ¹²⁵ januarum foramina emittens, hoc fertili
dono manum pauperis accumulavit. Cujus furti ¹²⁶
auctor cum lateret, cumque Myzl ¹²⁷ domus suæ
camerarius ¹²⁸ hoc inter pueros asperius requi-
rere ¹²⁹ vellet, prohibuit eum dicens: *Nequaquam*
inimicus homo hoc ¹³⁰ fecit, sed qui indigens erat,
forsitan pro explenda necessitate assumpsit.

12. Inter hæc sancta opera non desierat pluere
prædicationis verba; nec sibi solum bonus, nec nisi
cum pluribus ¹³¹ cœlestium gaudiorum particeps esse
voluit; singulis ¹³² compassione proximus, et præ-
cunctis in contemplatione suspensus; sic alta pe-
tens, ut proximorum infirma non despiceret; sic
infirmis ¹³³ proximorum congruens, ut alta petere
non desisteret; sic discretionis artem servare novit,
ut esset in eo et juste consulens misericordia et pie
sæviens ¹³⁴ disciplina. Ipsi autem contraria voluntate
ad carnalem sensum lapsi ¹³⁵, bonum pastorem
sequi noluerunt. Novo quippe modo cum essent cœ-
lestibus bonis pasti, peccatorum fecibus explebantur.
Ille ¹³⁶ spiritalibus adjutoriis caulas ¹³⁷ suas præmu-
nire instat; illi destruere, quod fecit, diabolicis im-
pugnationibus festinant. Ille a captivitate dæmonum
et viciorum populum liberare parat; illi eo arcius
se in omni peccato obligare non cessant. Vidit ergo
episcopus, quia divinis legibus adversum ire omni-
bus modis festinarunt ¹³⁸; vidit, quod obdurato
corde in Deum grandia quæque et nova scelera
adimplere meditantur; vidit optimæ gubernationis
frustrari lacertos, plus etiam obesse sibi quam po-
pulo prodesse. Deslet ¹³⁹ ergo peccatum, et amarissi-
mo luctu prosequitur dampna perditæ gentis. Ad
ultimum cogitat, melius esse relinquere quam in
cæco et sponte pereunte populo operam perdere.
Quod maxime de tribus causis actum esse dicunt,
qui hujus rei ordinem ipso narrante comperierunt.
Prima et velut principalis ¹⁴⁰ causa propter plures
uxores unius viri; secunda propter detestanda con-
jugia clericorum; tertia propter ¹⁴¹ captivos et man-

cipia christianorum, quos mercator Judæus ¹⁴² in-
felici auro emerat emptosque tot episcopus redimere
non potuit. In somnis quoque apparuit ei Dominus,
suscitans eum et de lento sopore surgere jubens.
Inquit ille: *Quis es tu tam imperiosæ auctoritatis,*
vel cujus rei gratia quietem frangere jubes? Respon-
dit: *Ego sum Jesus Christus, qui venditus sum; et*
ecce iterum vendor Judæis, et tu adhuc stertis ¹⁴³?
Ille expergefactus, secum tacito corde pertractat,
quidnam hæc visio vellet. Admoveret solvendæ quæ-
stiunculæ socium ¹⁴⁴ elegantem virum Williconem.
Hic honore præposituræ præerat cæteris, hunc vir
sanctissimus omnium consiliorum suorum partici-
pem fecit. Cui cum suam visionem exponeret,
respondit in ¹⁴⁵ propria verba et cogitationes ille
mitissimus heros: *Quando venduntur christiani*
Judæis, hanc venditionem patitur ¹⁴⁶ ipse Christus,
cujus nos ¹⁴⁷ corpus et membra, a quo movemur et
sumus.

13. Hæc sanctus episcopus æqua lance perpen-
dens, et ab imo cordis longa suspiria trahens, am-
plius stare ¹⁴⁸ timuit; sicque consilio doloris accepto.
venit Romam (an. 989), et apostolicæ sedis ponti-
ficem (34), quid in tanto suo populique discrimine
foret acturus, gemebundis ¹⁴⁹ questibus ¹⁵⁰ inquit:
Commendatus, inquit, mihi grex audire me non vult,
nec capit sermo meus in illis, in quorum ¹⁵¹ pectori-
bus dæmoniacæ servitutis imperia regnant; et ea regio
est, ubi pro justo virtus corporis, pro lege voluptas ¹⁵²
dominatur (Joan. VIII, 37). Ad hæc apostolicus:
Fili, inquit, quia te sequi nolunt, fuge quod nocet.
Operæ precium est enim, si cum aliis fructum agere
non potes, vel te ipsum non perdas. Quare meo con-
silio arripe tibi oia contemplationis, et sede inter
eos, qui vitam quietam in studiis dulcibus et salu-
bribus agunt. Hac itaque velut divina responsione
animatus cum ad futura sanctorum gaudia ardenti
desiderio anhelaret, statuit secum natale solum no-
tioresque ¹⁵³ populos derelinquere. Vult pro Domino
peregre proficisci, atque velut sub alio sole inopem
ducere senectam. Omnia dura et aspera pro dilecto
Jesu dulcia sibi visa sunt; pro divite Christo angu-
stam pauperiem pati, non tam labor quam ingens
amor erat. Post hanc suæ mentis deliberationem ¹⁵⁴
argentum pauperibus large distribuens, episcopalem
cameram evacuat ¹⁵⁵.

VARIÆ LECTIONES.

¹²² nullæ 3^a. 4^b. ¹²³ plumans eraso n. 1. plumam 2. 5. ¹²⁴ ita 2. 3^c. complexit corr. compressit 1.
complicavit 3^a. colligit 4^a. ¹²⁵ aperta 2. ¹²⁶ facti 5. ¹²⁷ deest 3^c. uillico 2. 3^a. 4^a. uillico 4^b. ¹²⁸ cama-
rarius 1. præpositus 2. 3^a. c. 4^a. ¹²⁹ inq. 3^a. c. 4^b. ¹³⁰ deest 1. ¹³¹ nec sine p. ex corr. 1. sed cum 3^a.
¹³² s. c. p. et p. c. i. c. s. post desisteret scribuntur in 2. 3^c. Unde disputans de regno Dei et suadens
de justitia ejus, in multas scōrum (eorum 4^b.) iniquitates fervente zelo excurrit. Ipsi autem 4^a. b.
¹³³ infirmitatibus 3^c. 5. ¹³⁴ seruiens 2. ¹³⁵ relapsi 3^a. c. 4^a. b. ¹³⁶ Ille — non cessant desunt 4^a. b.
¹³⁷ caules corr. caulas 1. claves 3^a. ¹³⁸ festinant 3^c. festinarent 4^a. 5. ¹³⁹ Deslet — gentis desunt 4^a.
¹⁴⁰ princialis 2. 3^c. ¹⁴¹ p. mancipia et animas ch. 4^a. ¹⁴² videns 3^a. ¹⁴³ steteris 1. ¹⁴⁴ deest 1.
¹⁴⁵ deest 2. ¹⁴⁶ pariter 2. ¹⁴⁷ n. sumus c. 3^a. ¹⁴⁸ ista 1. ¹⁴⁹ gemebundis 1, gemebundus 2, 5. ¹⁵⁰ quæ-
stionibus 3^a. deest 2, 5. ¹⁵¹ illis, iniquorum 3^a. ¹⁵² voluntas 2. ¹⁵³ nocioresque 1, 2. ¹⁵⁴ in marg.
pertractationem 1. ¹⁵⁵ evacuavit 2, 3^a c, 4^a b.

NOTÆ.

(34) Joannem XVI, qui an. 985-996 sedit. Cf. infra, cap. 21.

14. Erat autem ipsis diebus Romæ imperatrix augusta Theophanu ¹⁵⁶, mater ejus qui modo regnat ¹⁵⁷ tertius et Deo juvante maximus Otto (an. 989-990); cui pia cura circa pauperes cum summatibus viris, et bene quærentibus Christum sincerissima dilectio fuit. Hæc comperto, quod gratia orationis exulans ille usque Hierosolimam pergere vellet, clam ¹⁵⁸ venire illum fecit, et ¹⁵⁹ argenti tantum, quantum juvenis Gaudentius vix levare posset, pro viatico accipere fecit. Quod ¹⁶⁰ eadem consequenti nocte pauperibus fideliter divisit, atque ab uno denario totum expendens, nil sibi retinuit. Deinde pueris remissis in patriam, mutat habitum; et asinum ¹⁶¹ pro portandis oneribus mercatus, cum tribus numero fratribus socium iter assumpsit. Habens (35) itaque animum Hierosolimis sepulcrum Domini visere, venit ad montem Casinum ¹⁶², in cujus cacumine monasterium sedet ¹⁶³, quod in hoc loco primus construere cœpit beatissimus pater, monachorum flos et gloria ¹⁶⁴, Benedictus; ibi quoque ¹⁶⁵, ut Gregorii mellifluum os (36) sonat, ultimam partem vitæ deguit, et veræ religionis exemplar omnibus, qui in Christo pie vivere volunt, digito conscripsit. Hic tum licet agnitus non fuisset, tamen Domino quod futurum erat providente, honorifice hospitio susceptus est. Post paucos autem dies cum iter cœptum agere vellet, accessit ad eum illius loci abbas (37), et cum ipso admodum illustres viri, hæc consilia velut ab divina arce ¹⁶⁶ ferentes: *Viam, inquit, quam acquirendæ beatitudinis causa cœpisti, longe est a recta via et ab illa quæ ducit ad vitam. Perplexitatibus quippe fugacis sæculi carere magni animi est; sed cotidie loca nova mutare minus laudabile est. Sicut enim hiberni maris inconstancia malum nautis, ita vagacio de loco in locum periculum suis sequacibus minatur. Stare autem loco et supernis usibus eo liberius perfrui, non nos, sed præcepta majorum virorumque fortium exempta tibi dicunt. Quod consilium providus heros non secus quam divinitus datum accipiens, ibi finem laboris et errabundæ vagacionis ponere cogitavit (38).*

15. Hæc eo cogitante, frustratur ¹⁶⁷ eum Deus, volens, dilecti hominis desideria aliquantulum dilatare, ut quanto nunc amara primum et labore parata ¹⁶⁸ tanto post dulciora fuissent. Nam cum ibi monastica lege vivere vellet, cumque ¹⁶⁹ a minimo usque ad maximum omnes hoc libentissime vellent, repente attonitas terribile verbum transverberat aures: *Et bonum est ¹⁷⁰, inquit, ut stes nobiscum. Hic monachicum induas habitum; hic Deo placitum vivere ducas ¹⁷¹; nostras quoque ecclesias novo opere constructas, cum sis episcopus, sacrare ¹⁷² potes. Quo audito ¹⁷³, ille heros jam dudum intra se turbatus, hæc ira dictante reddidit: *Utrum me hominem vel asinum putatis, ut cum amota filiorum cura episcopus esse desisterem, nunc sub nomine episcopi vestras domus consecrarem? Nec mora, ivit ¹⁷⁴ deorsum per montis convexa, et quasi duorum ¹⁷⁵ dierum itinere acto, ad magnum virum Nilum (39) perrexit, cujus nobile meritum in monastico ordine velut novus lucifer in ætherio ¹⁷⁶ axe refulget; sub quo etiam duce ac divinæ artis magistro discipulorum plurima manus Deo militarunt ¹⁷⁷. Hi vero omnes propriis manibus victum quærentes, secundum regulam sancti ¹⁷⁸ patris nostri ¹⁷⁹ Basilii celestibus vestigiis innituntur. Hac fama ductus, aggreditur sanctum senem, et provolutis genibus diu profudit lacrimas, quærens ab illo ¹⁸⁰ responsa et amica solacia. Quem intuitus domnus abbas Nilus, cujus meriti in conspectu Domini viveret, jam in primo sermone cognovit; qui et usque hodie (40) ita amore Christi ferventem non meminit se vidisse aliquem juvenem. *Et recepissem te, inquit, dulcis ¹⁸¹ nate, nisi hæc susceptio mihi meisque nocitura, tibi tamen minime esset profutura. Etenim ut iste habitus et ¹⁸² barbæ pili testantur, non ¹⁸³ indigena sed homo Græcus ¹⁸⁴ sum. Terra autem quantulacumque est, quam ego et mei mecum incolunt, illorum ¹⁸⁵ (41), quos tu bene fugis, propria est. Si, quod Deo volente nimis vellem, una nobiscum cohabitaveris, tollunt illi ¹⁸⁶ quæ sua sunt; ego cum caris filiis expellor ¹⁸⁷. totus, tu de ¹⁸⁸ incerta re plus incertus eris. Quin immo accipe patris consi-***

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁶ sthephania 2, theophania 3^c, teophanu 4^a, theophanu 5. ¹⁵⁷ deest 2, qui tunc regnabat 3^c. ¹⁵⁸ in loco raso 1. ¹⁵⁹ et argenti tantum — fecit desunt sed manu alia in margine suppleta sunt ita: magnamque censuram in usus pauperum distribuendam ipsi de suo dari jussit gazophilatio 1. et tantum ei auri pondus pro amplexu Christi contulit, quantum Deo dilectus Gaudentius, viri sancti germanus, vix in siquo suo levare potuit 5. ¹⁶⁰ quoque raso 1. ¹⁶¹ onagram 4^b. ¹⁶² casinum 3^c. ¹⁶³ sedit 1. ¹⁶⁴ gratia 2. ¹⁶⁵ quoque — licet desunt 4^a. ¹⁶⁶ arte 1. 2. ¹⁶⁷ glossa: id est non acquievit deus 1. ¹⁶⁸ parata 2. 3^a, c. ¹⁶⁹ eumque 1. ¹⁷⁰ est, ait quidam minus cautus senex, ut 4^a. Quadam die ei quidam venerabundus senior hæc charitatis verba deposuit: Bonum est inquit 4^b. ¹⁷¹ placitum vitam d. ex corr. 1. ¹⁷² dedicare et nostros clericos ad gradus ecclesiasticos promovere decentissime poteris Leo Ostiensis. ¹⁷³ a. velud qui hiulco fulmine ictus certa loqui nescit, hæc 4^a. aliter 4^b. ¹⁷⁴ iter 2. ¹⁷⁵ unius 4^b. ¹⁷⁶ ethereo 2. 3^a, c. ¹⁷⁷ militans corr. manu posteriori militat 1. militabat 4^b. 5. ¹⁷⁸ deest 4^a. ¹⁷⁹ deest 4^b. ¹⁸⁰ ipso 2. eo 3^c. ¹⁸¹ ducis 1. alia manu addito 1. ¹⁸² et patenter b. p. 4^a. et intonsæ b. p. 4^b ¹⁸³ manu 2. additum 1. ¹⁸⁴ gressus 1. corr. manu secunda de longe egressus es. ¹⁸⁵ i. sanctorum seniorum et fratrum quos tu non bene 4^b. ¹⁸⁶ alii 5. ¹⁸⁷ expellar 5. ¹⁸⁸ deest 1.

NOTÆ.

(35) Cf. Leonis Ostiensis Chron. Casinense, lib. II, c. 17.

(36) Vita S. Benedicti cap. 8 sqq.

(37) Manso.

(38) Casini exstat homilia venerabilis Adalberti episcopi et martyris innatali S. Alexii confessoris et miracula eiusdem sancti. Vide hujusce toni col. 895 876.

(39) In monasterio S. Michaelis prope Barream in agro Capuano, ubi S. Nilus annis 978-994 vixit. Cf. Vitam S. Nili in Actis SS. Sept. tom. VII, p. 327, et Gattulæ Hist. Casin. I, p. 120-126.

(40) S. Nilus obiit an. 1005.

(41) Casinatium, quibus monasterium S. Michaelis subjacebat.

tium, et unde digressus es, repete urbem Romam. Quo cum angelo bono te ducente perveneris, dominum abbatem ¹⁸⁹ Leonem nobis amicissimum ex nostra omniumque persona salutes, atque epistolam nostram feras in hæc verba: aut te apud se, quod plus volo, retineat, aut si ei difficile apparet, ad abbatem sancti Sabæ mea vice commendet.

16. Hac spe confirmatus, regreditur ad sacratam arcem, urbium dominam et caput mundi Romam. Inde, cui monasterio abbas Leo præfuisset, diligenter inquirens, ad sanctorum limina Bonifacii et Alexii (42) monstrante populo perductus est. Postquam ¹⁹⁰ ingressus est et cum abbate datur copia fandi (VIRGIL. *Æn.* I, 520), obtulit salutationem et litteras quas miserat abba Nilus. Quibus perlectis, ut ex longo usu spiritum probare doctus erat, priusquam recepisset illum, arguta arte cuncta explorat. Primum cœpit indignationem simulare; quis, qua mente præditus esset, averso vultu indagare, aspera et dura illi prædicens, cunctaque archana mentis ejus sagaci ingenio perquirens. Justum vero ac tenacem propositi virum (HORAT. *Od.* III, 3) nec dira hominis responsio frangere valuit, nec venientia temptamina ¹⁹¹ a semel arrepta voluntate revocare potuerunt. Abbas vero Leo ubi non solum (43) avertere a suo proposito, sed etiam dira prædicando plus accendere poterat, accepturum se fore illum pollicetur. Statuit autem, dominum apostolicum cum humiliato antistite prius convenire, ut quicquid agendum foret, tanti patris sententia suorumque cardinalium consilia deliberarent. Post hæc rite peractis omnibus, qua die Dominus ¹⁹² discipulorum suorum pedes lavit ¹⁹³ ac lintheo extersit, monachilem habitum sanctus ille ¹⁹⁴ episcopus accepit. Sabbato sancto, quando baptizati catecumini ¹⁹⁵ criminalibus ¹⁹⁶ vinculis solvuntur, soluta est et ipsi capite ¹⁹⁷ pendens cuculla. Hinc secundum regulæ morem fratrum numero addictus, quærendum angusto calle ¹⁹⁸ cœpit ardentius cupere Christum. Duo autem ex fratribus qui cum eo erant, jam dudum videntes quia se monachum facere vellet ¹⁹⁹, non bene relicto ²⁰⁰ clipeo ²⁰¹ (HORAT., *Od.* III, 7, 10) fugam dederunt. Solus vero Gaudentius exemplo constantis viri remanens ²⁰², cum beato viro monachatum atque probabilem conversationem consecutus est; qui etiam sibi carne et spiritu duplex germanus, et ab infantia semper fidissimus comes ²⁰³ adhesit.

A 17. Ipse vero omni obœquientia ac humilitate ambulans inter fratres, contra bella temptantium viciorum intrepidus tyro accingitur. In cogitationibus suis ad humilem confessionem semper confugiens, quassatæ mentis archana spiritalibus viris pandere non cessavit. Cessantē verō temptationum imbre, in novam messem virtutum floruit, ac post viciorum victoriā solito clarior eluxit. Processit ergo ut lux splendens, et crevit usque ad perfectum diem (*Prov.* IV, 18). Obedientia, qua donavit cum suis ²⁰⁴ abbas, hujuscemodi erat, ut coquinæ fratrum aquæ ²⁰⁵ ministratorios ²⁰⁶ usus humero apportaret, manibus quoque eorum lavandis simile obsequium ageret. Sic se cunctis fratribus servire lætatur. Nec moratur interea æmulus hostis, nunc aperto bello, nunc latentibus insidiis hominem Dei impugnaturus. Et cum testacia ²⁰⁷ vasa nunc aqua, aliquando vino plena portaret, prædictus hostis callido astu lapsus parat, ac ut confracta in partes spargerentur efficiens, sacri viri faciem ingenti robore perfudit ²⁰⁸. Hæc dum multociens fierent, et ipse tot vicibus veniam prostrato corpore peteret, tandem ultor ejus confusionis respexit ad hæc negocia Deus ²⁰⁹. Nam una dierum cum fratrum mensa: apportaturus foret merum, offenso pede corruit ipse super vas, et vas cingenti cecidit super marmora lapsu. » Audit a longe pater monasterii, cunctique fratres per ordinem, quomodo labitur ille heros, nescientes, quia hunc casum prosperrima adversitas comitaretur. Ita enim vas sanum et vini porcio non minuta repperitur, ac si nulla facta foret ruina. Item nobilis quædam ²¹⁰ femina (44) monasterium hoc causa orationis ingreditur; et cum caritatem ibi facere ²¹¹ jussa ²¹² foret, jam septem annis panem se non gustasse profitetur. Ille vero hunc abstinentiæ morem pro infirmitate adhæsisse ei recognoscens, allato pane salutiferæ crucis signaculum impressit, ac deinde prandenti matronæ eum apponens: *In nomine Domini mei Jesu Christi, filia, inquit, manduca ²¹³ panem. Non licet tibi sanctam caritatem violare; pro ejus enim amore hoc parum prandii accipere jussa es. Ad hanc vocem credula mulier panis munera degustans, cum gratiarum actione regreditur in domum suam. Exhinc ergo communi cibo usa, rem novam sibi contigisse civibus narrat; ac glorificat vox omnium dominum Deum.* D Nec ²¹⁴ prætereundum est, qualiter cujusdam Johannis filiam, qui nunc Urbis præfectus esse dino-

VARIAE LECTIONES.

¹⁸⁹ abbatem — apparet ad *desunt* 1. *sed manu* 2. *margini adscripta*. ¹⁹⁰ P. monasterium 1. 2. ¹⁹¹ venientium temptationum mine 2. 3^a. c. 4^a, b. venientium temptaminum ymbres 5. ¹⁹² D. panem discipulis fregit ac benedixit 4^a. ¹⁹³ l. eisdemque eucharistiæ panem fregit ac benedixit 4^b. ¹⁹⁴ in loco raso 1. ¹⁹⁵ infantes 4^a. ¹⁹⁶ crinalibus 3^a. *in marg.* ¹⁹⁷ collo 2. ¹⁹⁸ calce 3^c ¹⁹⁹ fecisset 5. ²⁰⁰ recto 1. projecto 2. 3^c ²⁰¹ clipeti 1. *supra scripto manu* 2: *curso occulti et in margine clipeti quasi clam gradientes.* ²⁰² ita 1. *distinguit.* ²⁰³ *deest* 1. ²⁰⁴ s. pater a. 2. ²⁰⁵ *deest* 1. ²⁰⁶ ministrarios 1. ²⁰⁷ *in margine*: *thaine alia manu* 1. ²⁰⁸ robore fudit *corr.* robore perfudit 1. ²⁰⁹ n. D. *desunt* 2. ²¹⁰ *deest* 1. ²¹¹ *face-* *ret. multa prece fratrum foret rogata. jam pleno triennio panem* 4^a. ²¹² rogata esset jam pleno triennio panem 4^b. ²¹³ m. hunc p. 2. 4^b. ²¹⁴ Nec — *abscessit desunt* 4^a.

NOTÆ.

(42) Hodie S. Alessio, in monte Aventino prope Tiberim.

(43) Id est non solum non avertere.

(44) Constantia vocatur in poemate de S. Adalberto.

scitur (45), atrocissimus febrium dolor vexare cepit. Quam cum homo Dei sacratissima sua manu tangeret, omnis languor corporis ejus imperio accessit.

18. (An. 994.) Archiepiscopus vero Mogontinus beati præsulis gregem sine pastore ire conspiciens, misit legatos cum litteris, per quos dominum apostolicum de sancti viri reditu interpellat. Factaque est Romæ sinodus (46) pro hac causa; et oritur utrimque litigium grande, ex una parte eorum qui monachum perdere timuerunt, ex alia eorum qui pastorem suum cum auctoritate quæsierunt. Cumque invicem pugnantibus sententiis utraque pars diu decertaret²¹⁵, tandem dubiam nunciorum primas vix promeruit victoriam. Hic ipse primas frater erat, ducis, cujus terræ qui exigebatur episcopus præfuit (47). Tum apostolicus non tam voluntate quam jure Dei permotus, talia respondit: *Reddimus quod juste quærunt, quamvis de bono patre jam degenerassent filii, et dabimus eum hac lege: Si audierint eum, teneunt cum Dei benedictione, faciantque sub eo fructum centuplum. Si autem a consueta iniquitate sua recedere nolunt, hic noster absque periculo sui capitis malorum consortia declinet.* Hæc ubi dicta dedit, finita est sinodus; et soluto cœtu, redierunt quisque in domum suam. Abscedunt legati, monachis tristibus, et læto animo ac magna exultatione. Cumque emenso itinere Pragam venirent, eunt ei obviam omnis ætas et sexus, et quasi cum ingenti²¹⁶ gaudio acceperunt eum. Dant manus ac promittunt omnia²¹⁷, velut qui de sua reversione opido gauderent²¹⁸, secundum ejus præcepta priorem vitam plenissime emendare vellent²¹⁹.

19. Sed paulo post cepit eos²²⁰ ignava²²¹ mollicies, et neglectis prædicationibus itur in omne nefas. Veterum quippe viciorum recordationibus præventi, in carnalem partem relabuntur, et pereunt labor pastoralis et diligens cura boni patris. Inter hæc luctuosum et miserabile crimen exoritur (VIRG. *Æn.* iv, 226). Mulier cujusdam nobilis cum clerico²²² adulterasse publice arguitur. Quam cum more barbarico parentes dedecorati conjugis decapitare quærerent, fugit illa per celeres auras, donec voce et cursu usque ad optatum pervenerat episcopum. Volens autem de illorum manibus mulierem liberare, clausit eam in monasterio sanctimonialium, quod sub vocabulo et veneratione sancti Georgii consecratum, firmissimis mœnibus vallatur²²³. Clavim vero

A ecclesiæ custodi fideliter commendat, credens, ut femina inter feminas solacia doloris et sub altaris defensione vitæ securitatem haberet. Crimen quoque in se referre voluit, ut se sceleris auctore magnum aliquid fieret: scilicet²²⁴ ut per²²⁵ poenitiæ fructus aut illam vitæ servaret, aut ambo simul jussi morerentur²²⁶. Qua voluntate quia martyrii coronam exposcens erat, adimpleret utique quod voluit, nisi eum prudenter dominus Willico²²⁷ prohiberet. Impia manus interea absconsæ mulieri ferrum necemque parans, armato milite episcopale²²⁸ forum irruperunt. Quærunt minis²²⁹ et contumacibus²³⁰ dictis episcopum, qui contra divinum²³¹ fas et legalia jura adulteram defendere vellet. Quod ille divinæ contemplationis ocio vacans ubi aure percepit, cum velut divisæ noctis hora esset, dicto versu fregit silentia, et in quo clausus erat exivit de templo. Deinde qui secum erant fratribus pacis oscula libans: *Bene valete, inquit, et pro me misero ferte pia vota Christo!* Inde totus ardore martyrii flagrans, non tardiore desiderio et cursu, quam qui fugit hostem, sponte venit in hostem²³²; ac medium agmen intrepido gressu incedens: *Si me quæritis, inquit, præsto sum.* Unus autem ex illis, cui cum bonis²³³ semper læva voluntas²³⁴ erat, omnium ore talia respondit: *Cassa spes martyrii te tenet et nobilis gloria leti. Errat pro certo hæc sanctitas, quæ nostrum vult feri peccatum. Non implebitur tua voluntas, sed agitur aliquid, quod plus dolet; quia nisi hæc meretrix nobis citius reddatur, habemus fratres tuos, in quorum uxoribus prole et prædiis hoc malum ulciscamur.* Hæc dum furens Slavus contra episcopum dilatravit, ecce corruptus auro proditor adest; qui excerpens eos clam ex agmine vocat, seque itineris ducem præbens, domum, in qua clausa erat, domusque custodem manifestat. Custos vero tentus ab illis, nunc minis, nunc amicis affatibus, ut illam in manus eorum redderet, diu probatur; ad ultimum mortis timore perterritus, non²³⁵ sic sibi creditam cruentis hostibus prodidit feminam. Rapitur infelix illa, frustra pressis altaribus, et sub manu conjugis capitalem jussa est subire sententiam. Quod cum ille, velut vir justus, facere nollet, sub gladio vilis vernulæ truncata, poenas male usi corporis capite exsolvit.

D 20²³⁶. His atque horum majoribus²³⁷ popularis nequitie studiis cum sermo docentis episcopi contraire nequiret, flet bonus pastor, quia in morbido

VARIAE LECTIONES.

²¹⁵ decertarent 3^a, c, 4^a. ²¹⁶ deest 1. ²¹⁷ emendare 3^c. ²¹⁸ g, c, s. 3^a, c, 4^a, b. 5. ²¹⁹ deest 2. 3^c. ²²⁰ eo 1. ²²¹ ignavia 2. 3^a. 4^a. 5. ignavia et 4^b. ²²² clero 1. 5? ²²³ velatur 1. ²²⁴ f. [credito] ut scilicet 3^c. ²²⁵ pro p. fructibus 2. ²²⁶ re manu secunda 1. ²²⁷ Wiollitona 3^c. ²²⁸ episcopalem. 1. ²²⁹ nimis 5. deest. 3^a. ²³⁰ tumacibus 1. ²³¹ deest 3^a. ²³² s. v. in h. desunt 5. ²³³ bona 2. cui minus semper læva vol. 5^c. ²³⁴ voluptas 4^a. ²³⁵ deest 2. ²³⁶ Hic 3^a. non distinguit. ²³⁷ majorum 2.

NOTÆ.

(45) Joannes Glôsa præfectura fungebatur etiam post obitum Leonis abbatis an. 1002, d. 8 Martii; v. Marini Papiri p. 127.

(46) Cf. Vitam S. Adalberti auctore Brunone.

(47) Christianus, Boleslai I filius, Boleslai II frater; socius ejus Radla, qui et Anastasius et Astericus, Adalberti præceptor, de quo cf. Hartwici Vitam S. Stephani regis.

grege signa salutis nulla inesse prospexit ²³⁸. Hinc pro spectandis sequentibus malis oculos claudere volens, dulcis ²³⁹ Romæ mœnia revisit (*an.* 995), et nave ²⁴⁰ monasterii mutat pastoralia frena. Congaudent illo redeunte monasticæ plebis sacra collegia, ac sanctitatis ²⁴¹ suæ amore pariter et utilitate ²⁴² perfruuntur. Dillexerunt eum omnes, sed præ omnibus abbas suus, qui et post se totis cohortibus fratrum præfecerat illum (48). [S. BENED. *Regula*, c. 7.] Ille autem omni vilitate et extremitate contentus ²⁴³ quanto magnus ²⁴⁴ erat, tanto se cunctis inferiore præbuit; quanto spiritalibus divitiis dives, tanto in oculis hominum parvus, pauper et despectus esse cupiverat ²⁴⁵. Dicunt autem abba et fratres ejus de eo, quia in omni virtute ad unguem perfectus est, et extra martyrium ²⁴⁶ vere sanctus ²⁴⁷ erat. Sic de die in diem semper novus et se ipso robustior succrescens, ad divinæ contemplationis fastigia velut castissima ²⁴⁸ turtur evolaverat. Volens autem Dominus ostendere servo suo, ejus meriti viveret in conspectu suo, monstrat ei per visum duos ordines in cœlo, unum purpureo ²⁴⁹, alterum niveo amictu, quibus sub diversa specie singulare meritum et propria merces; ambobus tamen esca et potus erat laus perpetua Creatoris. Et facta est vox ad eum dicens: *Inter utrosque est tibi locus, convivatio mensæ et aptissimus honor.* Cujus rei visionem abbati suo cum exponeret, non hoc de se, sed velut sanctissimus Paulus revelationis suæ mysteria de alio homine narrat (*I Cor.* xii): *Scio* ²⁵⁰, inquit, *hujusmodi hominem, cui Dominus per visum* ²⁵¹ *talia ostendit et hæc ipsa donaturum se promittit* (49).

21. (*An.* 996.) Hoc ipso tempore iter agit Romam rex Francorum Otto tercius, pulchri cæsaris pulcherrima proles. Decursis quippe puerilibus annis, cum jam velut prima ²⁵² lanugine barbæ floreret ²⁵³, tempus et virtus major annis imperatoriam sibi exposcerant ²⁵⁴ dignitatem. Roma autem cum caput mundi et urbium domina sit et vocetur, sola reges imperare facit; cumque principis sanctorum corpus suo sinu refoveat, merito principem terrarum ipsa constituere debet. Suus ²⁵⁵ ipsis diebus pontifex

A acerrima febre correptus, corpus terræ, animam cœlo, utraque in sua dimisit ²⁵⁶ exordia. Rex autem Otto Alpium nives multo milite transmeans, juxta sacram urbem Ravennam regalia castra metatus est. Ibi in ejus occursum veniunt epistolæ cum nunciis, quas mittunt Romani proceres etsenatorius ordo (996, *Mai.*). Primo illius adventum, velut toto tempore paternæ mortis non visum, totis visceribus desiderare ac debita fidelitate ²⁵⁷ pollicitantur exspectare; deinde in morte domni apostolici tam sibi quam illis non minimam invecam esse ²⁵⁸ partem incommodorum annunciant, et quem pro eo ponerent, regalem exquirunt sententiam. Erat item in capella regis quidam clericus nomine ²⁵⁹ Bruno, secularibus litteris egregie ²⁶⁰ eruditus et ipse regio sanguine genus ferens (50); magnæ scilicet ²⁶¹ indolis, sed, quod minus bonum, multum fervidæ juventutis (51). Hunc, quia regi placuit, a majoribus electum Magontinus archipræsul Willigisus ²⁶² et suus collega Hildebaldus ²⁶³ episcopus (52) adduxerunt Romam; proinde a Romanis honorifice acceptum ²⁶⁴, ad hoc ordinati episcopi apostolico honore promulgarunt. Superveniens etiam rex Romano more egregie accipitur; deinde et magno gaudio omnium imperatorum attigit apicem (*Mai.* 21). Lætantur cum primatibus minores civitatis ²⁶⁵; cum afflicto paupere exultant agmina viduarum, quia ²⁶⁶ novus imperator dat jura populis, dat jura novus papa ²⁶⁷.

22. His temporibus christianissimus ille cæsar, cui ²⁶⁸ circa servos Dei maximum studium semper et diligens cura fuit, crebro alloquitur sanctum Adalbertum, et habebat eum sibi familiarem, audiens libenter quæcumque sibi diceret. Archiepiscopus vero Willigisus ²⁶⁹ veterem querimoniam canens ²⁷⁰ domnum ²⁷¹ apostolicum de sancti hominis reditu interpellat; congeminat ²⁷² vota cum votis, et ut reportaret illum, modis omnibus instat. In apostolica quoque sinodo canonum ²⁷³ testimonia revolvens, coram omnibus se justa petere clamat; peccatum esse, singulis ecclesiis maritatis, solam Pragam suo pastore viduari; juste ²⁷⁴ poscentibus ²⁷⁵ benivolam aurem ²⁷⁶, viduæ ecclesiæ maritum suum

VARIÆ LECTIONES.

²³⁸ conspexit 3^a. ²³⁹ ducis 1. ²⁴⁰ navi 2. 3^c otio 4^b. amore 5. ²⁴¹ s. illius contubernio et societate 4^b. ²⁴² ultra 1. ²⁴³ contectus *superscr.* vel contentus 1. ²⁴⁴ major 3^c. ²⁴⁵ concup. 2. ²⁴⁶ monasterium 3^c. ²⁴⁷ fcs 2. ²⁴⁸ castissimus 2. 3^c ²⁴⁹ purpureum *corr.* purpureo 1. ²⁵⁰ scio usque promittit *desunt* 2. ²⁵¹ visum ostendit cælestes acies, quarum una roseo vernabat aspectu, altera vero liliorum candebat amictu; et facta est vox ad eum dicens: inter hos ordines locum habes 4^b. ²⁵² *deest* 3^a. ²⁵³ f. inventus 1. 2. 5. ²⁵⁴ exposcerant 3. ²⁵⁵ summus 3^a, c. cujus 4^b. ²⁵⁶ divisit 1. ²⁵⁷ felicitate 1. 2. ²⁵⁸ *deest* 1. ²⁵⁹ *deest* 3^a. ²⁶⁰ *deest* 2. ²⁶¹ *deest* 3^a. ²⁶² wilgisus 1. ²⁶³ hildebaldus 2. ildebaldus 4^a. udebaldus 3^a udebaldus 4^b. adelbaldus 3^c. ²⁶⁴ totiusque cleri populique consensu, favente etiam rege, urbis episcopus ordinatur 4^b. ²⁶⁵ c. a. p. e. a. v. *desunt* 4^a. ²⁶⁶ cum novo imperatore dat populis jura novus papa 4^a b. ²⁶⁷ d. i. n. p. *desunt* 1. ²⁶⁸ *deest* 2. ²⁶⁹ vulgus 1. ²⁷⁰ quærens 2. carens 4^a. ²⁷¹ d. a. de s. b. r. *desunt* 1. 3^a, 4^a, b. ²⁷² cognominat 2. ²⁷³ canonum usque agerent *desunt* 4^a. ²⁷⁴ justa inquebat p. b. a. indue 3^c. justa 4^b. ²⁷⁵ justa petentibus 2. ²⁷⁶ accommodare in *marginè supplet* 5.

NOTÆ.

(48) Fortasse an. 995, cum Leo legatus in Galliam proficisceretur.

(49) Vide quæ in præfat. de auctore hujus libri disserui.

(50) Filius Ottonis ducis, filii Conradi ducis et Liudgardæ filix Ottonis I. — Locum hunc male in-

tellexit Petrus Dam. c. 27, atque de Brunone archiepiscopo et martyre interpretatus est.

(51) Hæc defuncto Gregorio V (a. 999, d. Febr. 5) scripta esse videntur.

(52) Wormatiensis.

præbere ²⁷⁷, libera mente postulans erat. Rursum A ex itinere quo versus est ad patriam, continuis litteris hoc idem reiterare non cessat; nec dimisit prius, donec pollicitus est dominus apostolicus, facturum se esse quæ vellet. Tristatus est autem homo Dei, quia relinquere cogitur monasterium. Præscierat enim, quia populum, cui ²⁷⁸ pastoralem curam debuit, a via sua mala nemo flectere quisset. Sed tristem ejus animum hoc valde solatur, quia si in commissis sibi animabus dignos fructus agere nequisset, extraneis ²⁷⁹ et non baptizatis prædicator missus fuerat. Ergo multis lacrimis fratrum ²⁸⁰ dulce monasterium linquens, cum summæ discrecionis viro Notherio episcopo (53) ultra Alpes proficiscitur.

23. Cumque velut duorum prope mensium iter agerent, venerunt Magunciam (Sept.), ubi ²⁸¹ regressus ab Italicis horis imperator commemoratus est. Cum quo vir Dei mansit bonum tempus, quia valde ²⁸² familiarissimus sibi ²⁸³ erat et nocte pariter ac die velut dulcissimus ²⁸⁴ cubicularius ²⁸⁵ imperiali ²⁸⁶ cameræ ²⁸⁷ adhæsit ²⁸⁸. Hoc autem non sic, velut sæculi aliquo amore ²⁸⁹ captus, sed quia dilexit ipsum, et dulcibus dictis ad amorem cœlestis patriæ accendere voluit. Nam die sive nocte, cum turba locum dedit, sanctis alloquiis aggreditur illum; docens ne ²⁹⁰ magnum putaret ²⁹¹, se imperatorem esse; cogitaret, se hominem moriturum, cinerem ex pulcherrimo, putredinem et vermium escam esse futurum; viduis se exhibere ²⁹² maritum, pauperibus et pupillis monstrare se patrem; timere Deum ut justum ac districtum judicem; amare ut pium veniæ largitorem ac misericordiæ fontem; sollicite pensare, quam angusta via quæ ducit ad vitam, et quam perpauca, qui intrant per eam; bene agentibus esset per humilitatem socius, contra delinquentium vicia per zelum justitiæ erectus ²⁹³. Ad hunc modum plura ²⁹⁴ subnectens, monet carum filium, præsentis vitæ bona despiciere, æternitatis electionem desiderare, mansura quærere, in rebus temporalibus et transitoriis fiduciam non habere. Cunctis, qui in regia domo erant, servitutem ²⁹⁵ serviens, velut servus omnium, sic eorum vilissima quæque manibus tractat, et omni humilitate eorum servicia facit. Noctibus quoque D

cum carperant somnum, calciamenta eorum componere cura ²⁹⁶ fuit; ab janitore usque ad principem regię domus omnium caligas aqua abluit, et purgatos sordibus ²⁹⁷ eos suo loco restituit. Ad hunc modum plurima servicia egit in camera; quanto quæque vilissima erant, tanto libentius ea pro humilitate ²⁹⁸ ministrat. Sed serviminis auctor diu incognitus latuit, donec quidam Wolpharius ²⁹⁹, imperialis minister et ³⁰⁰ sibi dilectus cubicularius, sanctum prodidit furem.

24. Vidit quoque ibi somnium nocte una, quo I hujusmodi erat. Putabat se fratris sui curtem ³⁰¹ adire, et media curte stare domum, cujus structura aspectu erat delectabilis, parietes et tecta nivei candoris; intus duo lecti, unus sibi, alter fratri suo deputatus erat: uterque scilicet, ut decuit, multum honoris gerens; sed lectulus suus omnem gloriam alterius longe præcellens, totus purpureo splendore et sericis ornamentis amictus, ad caput vero aurei staminis lintheo pulcherrime redimitus ³⁰². Sursum vero in capite erat aureis litteris scriptum ³⁰³:

Munus hoc auctentum ³⁰⁴ filia sponsa tibi ³⁰⁵.

Cujus visionis ordinem cum aliquibus narrando exponeret: Vide, inquit illi, quia Christo domino secundante ³⁰⁶ martyr eris futurus. Regis filia, quæ dat tibi regia dona, hoc ³⁰⁷ est domina cœli, sacratissima virgo Maria. Hoc audiens ille, factus est lætissimo animo; et ingressus cubiculum cordis, egit gratias sancto sanctorum angelorum domino et omnipotenti ³⁰⁸ Christo. Hinc matrem gratiarum, quæ regis solio proxima sedet ³⁰⁹, prona cervice et gavisæ mentis júbilo adorat: Gloria tibi, inquit, virgo ³¹⁰, mariæ stella, quæ me ut pia domina humillimum servum tuum respicere dignata es.

25. Hac ipsa tempestate adiit Turoniam ³¹¹, quærens auxilio sanctum senem Martinum. Nec ³¹² præterit Floriacum, qui ³¹³ beatissimum corpus confessoris nostri ³¹⁴ et patris Benedicti suo gremio ³¹⁵ collocare meruit; ubi etiam, quis ille sit Domino ³¹⁶ (54); cæcorum visus, claudorum gressus, surdorum auditus ³¹⁷ et cœlestium miraculorum multa milia protestantur. Horum duorum karissimorum patrum sacris confabulationibus ³¹⁸ pastus, D laeto animo regreditur ad imperiale domicilium. Inde

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁷ præbe 3c. ²⁷⁸ qui 2. ²⁷⁹ et e. et 1. ²⁸⁰ deest 3a. ²⁸¹ ubi propter pestiferum estum sibi suisque contrariam deserens Italiam imperator commemoratus est alpium. Mansit 4a (... contrarium... est. Mansit) 4b. ²⁸² deest 1. 3a. 4b. multum 4a. ²⁸³ s. e. e. n. p. ac d. v. d. desunt 1. ²⁸⁴ sanctissimus 3a. 4a. amicissimus 3c. v. d. desunt 4b. ²⁸⁵ cubiculo 1. ²⁸⁶ imperali corr. imperialis 1. ²⁸⁷ camere corr. camere 1. curti vel cameræ 3c. ²⁸⁸ quæ sequuntur usque non habere desunt 4a. ²⁸⁹ more 1. ²⁹⁰ deest 1. ²⁹¹ p. addito alia manu si 1. ²⁹² exhiberet... monstraret... timeret, etc. 3c. ²⁹³ electus 1. ²⁹⁴ plurima 2. ²⁹⁵ servitute 2. 3c. 4a. deest 4b. s. s. desunt 3a. ²⁹⁶ carum 1. ²⁹⁷ deest 1. ²⁹⁸ h. servat et m. 2. ²⁹⁹ wolpharius 1. woltharius regius i. 3a. cujusdam volfarii bone indolis nobilis alumni dictio 4a. c. u. b. i. relatio 4b. ³⁰⁰ et s. d. c. desunt 2. ³⁰¹ currem 2. ³⁰² et capitale aureo panno tectum 4a, b. ³⁰³ reliqua capitis usque dignata es desunt 4a. ³⁰⁴ ita 1. glossa manu eadem: auctoriale, optimum. ³⁰⁵ sponsatur 3a. donat 3c. M. h. a. donat tibi sponsa filia regis 2. M. h. donat tibi filia regis 4b. ³⁰⁶ fec. 2. ³⁰⁷ hæc 3a. 4b. 5. deest 3c. ³⁰⁸ omnipotente 1. ³⁰⁹ sed et 1. ³¹⁰ v. Maria m. 5. ³¹¹ tyronum 2. ³¹² hec 2. ³¹³ quæ 2. 3a, c. 4b. ³¹⁴ n. et desunt 3c. ³¹⁵ grege 3a. 4b. ³¹⁶ dominus in loco raso 1. deest 3a. 4b. d. [concedente] 3c. ³¹⁷ s. a. desunt 3a. ³¹⁸ s. et fab. 2.

NOTÆ.

(53) Leodiensi.

(54) Id est apud Dominum, cujus auctoritatis Benedictus sit apud Dominum.

quid sibi menti foret, quæ volente Deo agere vellet, sub lucem proferens, cœpit ³¹⁹ cum dilecto cæsare familiarem ³²⁰ extremum sermonem habere. Finita locutione, pacis oscula invicem ³²¹ libant, et amplius numquam sociandos ³²² non absque dolore separant amplexus. Vir ergo sanctus ejus caram vitam carissimo Jesu multum commendans, secundum placitum ³²³ archipræsulis sui ad apostatricem ³²⁴ gentem ³²⁵ pergere cœpit. Sapuit ipse, quod consilio suo non obaudirent, sed ne inobediens esset, jussum iter adimplere maluit. Hoc etiam ejus animo magnam spem tribuit, quia si non in filiis, in ³²⁶ alienis et barbaris animarum lucra congregare potuit. Erant enim multæ nationes per circuitum, per quas aut sibi martyrium aut eis baptismi gratiam conferre potuit ³²⁷. Gens autem hæc sceleratissima, ad quam redire compulsus est, in odium sui nominis grande nefas peregerunt. Nam parentes suos, nobiles et præclaros viros, misero vulnere prosternunt; fratres fratrumque filios, masculum una cum insonte femina, omnes morte sævissima dampnarunt; civitates (55) quoque eorum igne ac ferro devastantes, omnia ³²⁸ eorum bona in captivitatem redegerunt. Unus autem ex suis fratribus (56) dum hæc mala domi geruntur, cum Bolizlavo ³²⁹ Palaniorum ³³⁰ duce foras ³³¹ in expeditione imperatoris erat. Dux vero ille pro amore sancti fratris magnis promissis et amicis ³³² opibus eum solatur.

26. Ergo pro his sceleribus aditum sibi clausum esse ³³³ putans ille sanctissimus ³³⁴ heros, noluit frustrari adventum suum; sed declinavit ad præfatum ducem (an. 997), quia sibi amicissimus erat, et si ³³⁵ se ³³⁶ recipere vellent ³³⁷, per ejus missos explorare potuit. Quo facto, econtra illi magna indignatione remittunt ei iræ ³³⁸ et furoris plena verba, dicentes: *Sumus peccatores, populus iniquitatis, gens duræ ³³⁹ cervicis; tu sanctus, amicus Dei, verus Israhelita, et tibi omnia cum Domino. Tantum ac talem non portant cohabitationes et consorcia iniquorum. Et tamen unde novum ³⁴⁰ hoc genus, ut lociens repulsos, lociens abjectos non unius sed diversarum mentium ³⁴¹ requirat episcopus? Agnoscimus ³⁴², ingeminant, quid sub colore pietatis mendosum tinniat*

hæc sanctitas. Nolumus eum; quia si veniet, non venit ³⁴³ pro nostra salute, sed pro puniendis malis et injuriis, quæ ³⁴⁴ fratribus suis fecimus et fecisse juvat ³⁴⁵. Non est qui recipiat eum, non est usque ad unum: Hæc et his similia audiens beatus ³⁴⁶ episcopus, tanto læticiæ risu exuberat, ut pene ³⁴⁷ a solito rigore magnum aliquid excederet. Disrupisti, inquit ³⁴⁸, vincula mea. Tibi immolo ³⁴⁹ gloriam et sacrificium laudis, quia pastoralis curæ funes et ³⁵⁰ vincula de meo collo ipsorum refutatio liberavit. Fateor me hodie, o bone Jesu, totum esse tuum; tibi, dominator virtutis æternæ, laus honor et gloria. Noluisti eos, qui te nolunt et qui a via veritatis in desiderio ³⁵¹ declinant.

27. Inde adversus diram barbariem prophanosque idololâtras ³⁵² gladium prædicationis acuens et aptans, cum quibus ³⁵³ primum, cum quibus postmodum dimicare oporteret, animo deliberare cœpit; utrum Liuticenses, quos christianorum præda miserorumque hominum dampna pascunt, an Pruzzorum ³⁵⁴ fines adiret, quorum deus venter est (Phil. iii, 19), et avaricia juncta cum morte ³⁵⁵. Tandem alternanti pocior sententia successit animo, ut quia hæc regio proxima et nota fuerat duci prædicto, Pruzziæ ³⁵⁶ deos et idola iret debellaturus. Dux vero ³⁵⁷, cognita voluntate ejus, dat ei navem et ipsam pro pace itineris terdeno milite armat. Ipse vero adiit primo urbem Gyddanyze ³⁵⁸ (57), quam ducis latissima regna dirimentem ³⁵⁹ maris confinia tangunt. Ibi, divina misericordia adventum ejus prosperante, baptizabantur hominum multæ catervæ. Ibi, missarum sollempnia celebrans, Patri immolat Christum, cui non post multos illos ³⁶⁰ dies se ipsum pro ³⁶¹ hostia fuerat oblaturus. Quicquid vero superfuit de eo ³⁶², quod ipse et novi ³⁶³ baptizati communicarunt, colligere jubet, et mundissimo panno involutum sibi servabat ³⁶⁴ pro viatico deportandum.

28. Postera autem die salutatis omnibus inponitur carinæ et pelago, et tollitur ab eorum oculis nunquam postea videndus. Hinc nauticum iter velocissimo cursu peragens, post paucos marinum litus egreditur, et reversa est navis cum armato custode. Ipse autem pro præstitis beneficiis gratiam vectori-

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁹ deest 2. ³²⁰ f. et e. 3a. ³²¹ deest 3c. ³²² sac. 2. ³²³ glossa decretum 1. ³²⁴ glossa prevariatricem 1. ³²⁵ deest 1. proficiscitur... in Slavoniam 4a, b. quæ sequuntur valde correpta habentur in 4a. ³²⁶ deest 1. ³²⁷ gratia conferri 3a. 5. baptismum conferri 4b. ³²⁸ nomina 3a. ³²⁹ bolezwawo. 2. bolezlao 3a. boleslavo 3c. bolisclavum 4a. boleslao 4b. ³³⁰ ita 1. 4a. palaniorum corr. pulaniorum 5. poloniorum 2. bolaniorum 3a. polaniorum 3c. polonorum 4b. ³³¹ deest 3a. ³³² p. de amissis 3c. ³³³ iter 3a. ³³⁴ deest 5. ³³⁵ si bohemi se 4b. ³³⁶ deest 3a. ³³⁷ v. pragenses 5. ³³⁸ r. exire 2. ³³⁹ dire 1. 4a. ³⁴⁰ deest 3a. nova sanctitas exsurgit 4a, b. ³⁴¹ mencium corr. gentium 1. gentium 3c. ³⁴² vox bis scripta 3a, c. 4a. cogn. agn. 4b. ³⁴³ veniet 4b. 5. ³⁴⁴ q. de f. 2. 3a. ³⁴⁵ glossa id est delectat 1. ³⁴⁶ illus 3a, c. ³⁴⁷ bene 2. ³⁴⁸ D. i. Domine u. 4b. ³⁴⁹ sacrificabo 4a. 5. ³⁵⁰ deest 2. ³⁵¹ desideria 3a. in propria d. 3c. 4b. ³⁵² idololâtras 3a, 4b. idololatrias 3c. ³⁵³ q. et postmodum 2. c. q. desunt 3c. ³⁵⁴ pruzorum 3c. prussorum 4a, b. constanter. ³⁵⁵ m. est 3a. ³⁵⁶ pruziæ 1. 3a. ³⁵⁷ u. Prussiae B. 4b. vocem Polonus Bzovius inseruisse censendus est, qui hoc et supra duci Pruzziæ jungit. ³⁵⁸ glossa danyze 1. gidanie 3a. gidanic 3c. gnesdon 4a. gedanum 4b. gyddanyze 5. ³⁵⁹ deprimentem 3c. ³⁶⁰ deest 2. 4b. ³⁶¹ per corr. pro 1. p. h. desunt 2. ³⁶² Deo 3a. ³⁶³ noti 1. ³⁶⁴ servavit 2. 3a, c. servat 4b. servari 5.

NOTÆ.

(55) Lubic. Vide Annales Pragenses Cosmas in poemate ap. Dobn. II, p. 40, Kurim (hodie Kaurzim) vocat.

(56) Sobiebor nomine.
(57) Dantzic.

bus et vectorum domino agens, remansit ibi cum geminis fratribus; quorum alter presbyter Benedictus, alter dilectus et a puero sibi comes frater Gaudentius erat. Tunc magna fiducia Christum predicantes, intrant³⁶⁵ parvam insulam, quæ curvo anse (58) circumvecta, formam circuli adeptibus³⁶⁶ monstrat. Venientes vero loci possessores, cum pugnis expulerunt eos³⁶⁷. Et quidam, arrepto³⁶⁸ naviculæ remo, astiit episcopo propius, et ut forte psalmos in libro decantaverat, ingentem ictum inter scapulas dedit. Excussus manibus volat in diversa codex, et ipse extenso capite et membris jacet humo prostratus; sed exterius afflicto corpore quid pia³⁶⁹ mens³⁷⁰ intus ageret, risus cordis per vocis organum mox³⁷¹ patefecit. *Gratias tibi, inquit, Domine, quia etsi amplius non erit, saltem vel unum ictum pro Crucifixo meo accipere merui.* Transiens vero in aliam partem fluminis (59) stetit ibi sabbato (April. 17). Vespere autem facto, dominus villæ divinum³⁷² herosa³⁷³ Adalbertum transduxit in villam. Congregat se undique inhiens vulgus, et quid³⁷⁴ de illo foret acturus³⁷⁵, furibunda³⁷⁶ voce³⁷⁷ et canino rictu exspectant. Tunc sanctus Adalbertus, quis et unde esset, vel ob quam causam illuc veniret, interrogatus, talia econtra miti³⁷⁸ voce respondit: *Sum natiuitate Sclavus³⁷⁹ nomine Adalbertus, professione monachus, ordine quondam episcopus, officio nunc vesier apostolus³⁸⁰. Causa nostri itineris est vestra salus, ut relinquentes simulacra surda et muta, agnoscatis Creatorem vestrum, qui solus, et extra quem alter deus non est; et ut credentes in nomine eius vitam habeatis, et in atriis inmarcescibilibus³⁸¹ cælestium gaudiorum præmia percipere mereamini.* Hæc sanctus Adalbertus. Illi autem jam dudum indignantes et cum clamore blasphemiarum³⁸² verba adversus eum proclamantes, mortem sibi minantur. Et³⁸³ extemplo terram baculis percutientes, fustes capiti eius apponunt, et infrendunt dire dentibus in eum: *Magnum sit tibi, inquit, quod hucusque impune venisti, et sicut celer reditus spes vitæ, ita tibi parvæ moræ necis dampna creabunt. Nobis et toto³⁸⁴ huic regno, cuius nos fauces sumus, communis lex imperat et unus ordo vivendi; vos vero, qui estis alterius et ignotæ legis, nisi hac nocte discedatis, in crastinum decapitabimini³⁸⁵.* Insa vero nocte

A in³⁸⁶ naviculam inponebantur, et retro ducti manserunt quinque dies in quodam vico (60).

29. Hæc dum in illa parte geruntur, ecce in monasterio, ubi ille talis nutritus fuerat, cuidam converso Joanni Canapario³⁸⁷ talia Dominus per visum ostendit. E summo cælo velut volancia deorsum veniunt usque ad terram duo³⁸⁸ linteamina, alba sicut nix et munda absque omni sorde et macula. Ambo sua onera³⁸⁹, singulos quidem viros, de terra levant; ambo felicissimo³⁹⁰ cursu nubes et aurea sydera transnatant³⁹¹. Unius nomen extra ipsam³⁹² qui hæc vidit admodum paucissimi sciunt; alter³⁹³ vero erat, ut adhuc hodie ipse³⁹⁴ meminit, domnus Adalbertus, cui angelicus³⁹⁵ minister jam cælestis mensæ convivium præparavit. At pater Nilus ignotum est quid de eo videret; sed dulcibus scriptis eundem virum³⁹⁶ ita alloquitur: *Scias, dulcissime fili, quia amicus noster Adalbertus ambulat cum Spiritu sancto, et beatissimo fine præsentem vitam erit terminaturus.* Item fratri Gaudentio, quæ opere³⁹⁷ futura erant, nocturna quies³⁹⁸ textis ambagibus dixit. Expergefactus ergo, si vellet audire somnium³⁹⁹ suum, interrogat dilectum patrem⁴⁰⁰. Respondit autem ipse: *Dic, si quid habes.* — *Vidi, inquit, in medio altaris calicem aureum, et hunc vino semiplenum; custos vero ejus nemo erat. Me itaque volente bibere merum, opposuit se mihi⁴⁰¹ minister altaris, et audacibus meis cæptis velut quadam imperiosa auctoritate contradixit, quia⁴⁰² nec mihi nec alicui hominum hanc licentiam dare vellet, pro eo quod tibi in crastinum pro mistica refectione foret servatum.* Hæc eo loquente, fugit somnus ab oculis, et occupat tremencia membra torpor ingens. *Deus, inquit, fili, prosperet hunc visum! Fallaci somnio neminem credere oportet.*

30. Jam exsurgente⁴⁰³ purpureo die, cœptum iter agunt (April. 23), et Davitico carmine viam sibi abbreviant⁴⁰⁴ et dulcis vitæ gaudium continuo appellant Christum. Inde nemora⁴⁰⁵ et feralia lustra liquentes, sole ascendente ad meridiem, campestria (61) loca adierunt. Ibi fratre Gaudentio missam celebrante, sanctus ille monachus communicavit, et post sacram communionem pro alleviando⁴⁰⁶ labore itineris paucillum obsonii accepit. Et dicto versu D et sequenti psalmo, surgit de gramineo cespice, et

VARIAE LECTIONES.

³⁶⁵ intravit 1. ³⁶⁶ adeptes 2. ³⁶⁷ deest 2. ³⁶⁸ arrepto 1. ³⁶⁹ pia ex corr. 1 diva 5. ³⁷⁰ m. ejus i. 2. ³⁷¹ deest 2. ³⁷² dominum 2. ³⁷³ deest 2. ³⁷⁴ q. primas de 4^a, b. ³⁷⁵ acturum 2. ³⁷⁶ furibunda corr. furibundo 1. ³⁷⁷ deest 1. 2. 5. ³⁷⁸ mitti corr. miti 1. ³⁷⁹ bohemus 5^c. ³⁸⁰ apłus 1 manu alia inscripto c. (apostolicus). ³⁸¹ inmarcessib. 1. ³⁸² blasphema 2. 3^a, c. 4^a, b. 5. ³⁸³ deest 2. 3^a, c. ³⁸⁴ toti 3^a. ³⁸⁵ glossa sec. XI. gihafdade werthath 1. ³⁸⁶ deest 1. navicule 2. 3^a. ³⁸⁷ glossa sadulerie 1. canapario 3^c. 5. ³⁸⁸ deest 1. 4^b. ³⁸⁹ ita 4^a. h. erasum 1. reliqui onera. ³⁹⁰ ita 1. 3^a, c. 4^a, b. 5. velocissimo 2. ³⁹¹ transcunt 2. transnatant 3^a, c. 4^b. ³⁹² i. onicrotem admodum 4^a. *Vox valde modesta, si Johannem ea scripsisse statuas!* ³⁹³ alter usque præparavit desunt 1. 5. ³⁹⁴ deest 3^a 4^b. ³⁹⁵ angelus 3^a. ³⁹⁶ v. johannem 4^b. ³⁹⁷ opera 2. 5. ³⁹⁸ quies 1. ³⁹⁹ somnum 2. 3^a. ⁴⁰⁰ fratrem 5. ⁴⁰¹ deest 2. ⁴⁰² qui 3^a. ⁴⁰³ exurg. 1. 4^b. ⁴⁰⁴ abr. 1. ⁴⁰⁵ :: ne mora 1. ⁴⁰⁶ aleu. corr. alleu 1.

NOTÆ.

(58) Pregel, ut videtur. Cf. Cl. Voigt, *Geschichte Preussens* I, p. 266 sqq.

(59) In Sambiam, hodie Samland.

(60) E regione urbis Pillau.

(61) Nemus Pruzzorum sacrum; vide Voigt p. 660.

quantum jactus est lapidis ⁴⁰⁷ vel missus sagittæ A progressus, loco resedit (62). Hic ⁴⁰⁸ cepit eum somnus; et quia diutini ⁴⁰⁹ itineris fessus erat, pleno cornu profudit ⁴¹⁰ eum sopori fera quies. Ad ultimum pausantibus cunctis, affuit paganicus furor, et irruerunt super eos impetu magno, et injecerunt omnes in vincula. Sanctus vero Adalbertus stans contra Gaudentium et alium fratrem ligatum: *Fratres, inquit, nolite contristari* ⁴¹¹! *Scitis, quia hæc patimur pro nomine Domini, cujus virtus ultra omnes virtutes, pulchritudo supra omnes decores, potencia inenarrabilis, pietas singularis. Quid enim fortius, quid eo pulchrius, quam dulcem* ⁴¹² *pro dulcissimo Jesu fundere vitam?* Prosilit e furibundo ⁴¹³ agmine igneus ⁴¹⁴ Siccus ⁴¹⁵, et totis viribus ingens jaculum movens, transfixit ejus penetralia cordis ⁴¹⁶. Ipse enim, sacerdos idolorum et dux conjuratæ cohortis, velut ex debito prima vulnera facit. Deinde concurrerunt omnes, et vulnera miscentes, iram exsaturant ⁴¹⁷. Profluit purpureus sanguis per foramina utriusque lateris; ille oculis ac manibus stat orans in cælum ⁴¹⁸. Exiit rubeus amnis divite vena, et extractæ hastæ septem ingencia vulnera pandunt. Ille vinculis solutis extendit manus in modum crucis, et suppliciter

fusus precibus pro sua et persecutorum salute ad Dominum clamat. Sic illa sancta anima carcere suo evolat; sic nobile corpus protenta cruce terram occupat; sic quoque multo sanguine vitam fundens, beatis sedibus et semper carissimo tandem perfruitur Christo. O sanctum et beatissimum virum, cujus in ⁴¹⁹ vultu angelicus splendor, in corde semper Christus erat! O pium et omni honore dignissimum, qui crucem, quam voluntate semper et animo portavit, tunc etiam manibus et toto corpore complexus est! Accurrunt undique ⁴²⁰ armis ⁴²¹ dira barbaries, et nondum expleto furore, auferunt corpori nobile caput, et separant exsanguia membra. Corpus vero loco dimittentes, caput palo fixerunt; et læto clamore sua scelera laudantes, B reversi sunt unusquisque ad proprias sedes (63). Passus est autem sanctus et gloriosissimus martyr Christi Adalbertus ix Kalendas Mai ⁴²² (64), imperante rerum ⁴²³ domino Ottonum tercio pio et ⁴²⁴ clarissimo cæsare, feria 6; scilicet ut qua die, dominus Jesus Christus pro homine, eadem die homo ille pro Deo suo pateretur ⁴²⁵. Cui ⁴²⁶ est misericordia in seculum, honor, laus ⁴²⁷ et imperium in secula seculorum. Amen ⁴²⁸.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁷ lapis 2. ⁴⁰⁸ H. tum 3^a, c. 4^a, b. ⁴⁰⁹ d. labore i. 3^c 5. ⁴¹⁰ perfudit 3^a, c. 4^a, b. ⁴¹¹ c. Quis ille ignobilis color subito mutavit genas vestras? Scitis 4^a. ⁴¹² dulce est 3^a. ⁴¹³ foribundo 4. ⁴¹⁴ glossa iratus 1. igneus 2. senex quidam 4^b. ⁴¹⁵ glossa proprium nomen 1. siggè 3^a, c. ⁴¹⁶ cordis sancti martyris Adalberti. Sanctus vero Adalbertus in se senem irruentem conspiciens mihi voce dixit: « Quid vis pater? aut cur manus innocenti sanguine polluis atque cruentatas sponte diabolo tradis? » Ipse 4^b. ⁴¹⁷ exaturant 1. 3^c. 4^b. ⁴¹⁸ cælum erectis ait: « Domine adjuva me; » et vinculis solutis, extendit manus in modum crucis, et suppliciter preces effundens pro sua et pro persecutorum salute, ait: « Domine Deus omnipotens exaudi propitius orationem meam, et ne attendas istorum facinora, quæ in me indigno propter sanctum nomen tuum commiserunt; quia nesciunt quid faciunt; sed aperi januam cordis eorum, ut te factorem omnium agnoscant et intelligant, et ad te revertantur; ut passio mea non sit infructuosa, nec istis, nec aliis qui mei memoriam fecerunt; sed concede omnibus in præsentem sæculo quietem et pacem, et in futuro vitam æternam condonare digneris; Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu sancto cuncta gubernas in secula seculorum, Amen. » Et dum complexisset orationem, amputatum est caput ejus; sicque nobile corpus felici lapsu occupat terram. Sic sancta anima migravit ad Christum. Discipuli autem rapientes magistri cilicium sanguine aspersum, amaro planxerunt animo, dicentes: « Heu consolatio nostra et spes gaudii nostri! cur nos flentes non consolaris? » Sed ubi cadaver sanctissimi martyris et pontificis Adalberti corruit, concurrunt undique armis munita dira barbaries, et nondum expleto furore, caput sanctissimi martyris palo fixerunt, corpus vero dilacerandum bestiis loco ipso dimiserunt; et sic læto clamore laudantes sua scelera, unusquisque ad sedes proprias reversi sunt. Sed ut ostenderet omnipotens Deus, cujus meriti esset tantus martyr, per triginta dies jussa a Domino, ab aquila corpus ejus custoditur, ubi nulla fera, nulla avis accedere potuit. Eam divino judicio aquilam custodem discipuli aspexerunt. Post vero infidelis turba necdum humano sanguine satiata, tollentes corpus ejus miserrime dilaceratum, in mare dimiserunt. Inde vero indicio fulgidæ columnæ, super corpus ejus in cælum usque porrectæ, manifestatum est corpus ejus discipulis; et venientes cum multis Christianis, abstulerunt corpus ejus, et conjungentes caput corpori, honorifice sepelierunt, et dignam ecclesiam nomine ejus construxerunt; ubi merita et virtutes ejus exuberant usque ad hodiernum diem. Passus est autem beatissimus Christi martyr et pontifex Adalbertus octavo Kalend. Maii, scilicet ut qua die Dominus Jesus Christus pro homine, eadem die ipse pro ejus nomine pateretur, ipso adjuvante, cui sit honor cum æterno Patre et Spiritu sancto, et nunc et per infinita seculorum secula. Amen *desinit* 4^b. — *In ms. Ultrajectino etiam corpus tribus diebus ab aquila custoditum teste Henschenio, Acta SS. p. 187. legebatur* ⁴¹⁹ *deest* 1. ⁴²⁰ u. cum a. 3^c. ⁴²¹ *deest* 2. 4^a. ⁴²² April. 1. ⁴²³ regum 5. ⁴²⁴ *deest* 1. ⁴²⁵ *reliqua desunt* 4^a. ⁴²⁶ cujus 2. 3^a. 5. ⁴²⁷ *deest* 1. ⁴²⁸ amen. Explicit passio et Vita S. Adalberti Pragensis civitatis episcopi 5.

NOTÆ.

(62) Inter Pillau et Fischhausen, v. Voigt. pag. 270, qui sanctum propter ingressum silvæ sacræ occisum fuisse conjicit; p. 660 sqq.

(63) De capella an. 1422-1424, in loco martyrii

constructa et an. 1669 diruta v. Voigt p. 663 seqq. (64) An. 997 dies 25 Aprilis in feriam sextam incidit.

MIRACULA SANCTI ADALBERTI MARTIRIS

1. Post mortem vero non defuerunt divina prodigia in miraculis etiam inter gentes. Nam digitus (65) ejus in aquam decidens et a pisce ipsum rapiente devoratus, de ventre ejus ad iustar ardentis candele inter fluctus cunctis videntibus rutilabat. Quo miraculo attoniti ⁴²⁸ piscatores, omni studio eum capere cupientes, quocumque se diverteret sequebantur. Nec mora, pisces capiunt et excuerant et ex ventriculo ipsius sacrum digitum sancti pontificis, flammantem in ardentis candele similitudine, extraxerunt.

2. Circa idem tempus Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis quorundam causa negociorum venit in Sambiam terram, scilicet in Pruscie partibus specialem ⁴²⁹, in qua ab incolis beatus martyr Adalbertus martyrium consumavit; ubi cum a dicentibus cognovisset, quod ignotus quidam, cujus loquela ab eis non intelligebatur, apud ipsos fuerat interfectus, ex proposito cognoscendi defunctum, nec dubium quin spiritu Dei agente, pervenit ad locum. Reperiens igitur caput sanctum, audivit id loqui se ac dicere sibi: *Tolle me deferque me in Poloniam, in civitatem que Gnesen vocatur, et si illuc ⁴³⁰ usque munde te conservans me detuleris, reverenter gloria et divitiis tu et posteri tui in perpetuum sublimabimini super omnes qui habitant in hiis terris. Si vero pollueris viam tuam, generatio tua ultima non proficiet in melius nec decrescet in deterius, sed mediocri modo conparet vestri similibus persistetis.* Hiis stupefactus homo gentilis tulit illud, reponensque in vase, profectus est versus Poloniam tendens. Cum autem in terram suam prope a domo propria pervenisset, cepit cogitatio pulsare animum ejus de videndis pueris suis et uxoribus, quas duas habebat. Victus hujusmodi igitur affectione, caput venerandum cum vase in quadam concava quercu recondens, domum ad suos perrexit cum voluntate quam cicius revertendi. Mundati denique transgressor effectus, cum rediens caput sacrum requireret, in loco ubi illud reposuerat non invenit; cognatio vero hominis supradicti, ut etiam ipsi qui ex ea sunt profitentur, rerum temporalium successu usque hodie in eodem statu permanet, sicut per illud divinum oraculum dudum fuerat declaratum. In loco autem, in quo caput martyris gentilis reposuerat, extitit olim ecclesia in honore ipsius martyris consecrata, et ipsa

A necnon et locus n. reverencia habebatur, illicque facta pulchra miracula referuntur.

3. Legitur etiam, quod in Ungaria Christum predicaret beatus Adalbertus; primum quidem per nuncios suos, deinde per se ipsum, et innumerabilem populum verbo predicacionis atque multis miraculis ad fidem converteret. Accidit eum pervenire ad locum, ubi sedes est principalis loci regionis. Erat autem ibi ydolum quoddam celebre pre ceteris, ex quo demones frequenter dare manifeste responsa solebant. Hac igitur causa turbe vicinarum urbium ad hujus rei spectaculum statutis temporibus illud adorature conveniebant. Maxima itaque multitudine populi ydolum circumstante, sanctus pontifex, fide fortis, paratus pro Christo tradere in mortem animam suam, audacter accessit, et videntibus cunctis face accensa in conspectu sacerdotum ydoli, omnibus virtute Dei consternatis atque stupentibus, tante auctoritatis constanciam nullo contradicente, illud penitus concremavit.

4. Postmodum vero cum pagani proximi Polonie predicacionem ejus recipere nollent, adire voluit metropolim Polonorum, que Gnesen appellatur, devenitque in quandam villam, ubi de via ad civitatem predictam requirebat. Sed homines loci audientes linguam ejus a sua plurimum desonare, aspicientesque habitum ipsius, scilicet monachalem, sibi omnino invisum, risum commoverunt, et loquenti ad eos ac interroganti de itinere non dignabantur respondere. Tunc sanctus Dei spiritu plenus, qui per ipsum signa et prodigia faciebat, ait ad illos: *Quia pro honore Dei loqui non vultis, ad gloriam ejus in nomine ipsius jubeo ut taceatis.* Hoc dicto, inde abiit, et rectam viam Christo ducente invenit. Impii illi mox muti effecti, pertriti ac conturbati in eo quod acciderat ipsis, in dolore atque gemitibus sic manebant. Ultra ad aliam villam venit, et pro via inquirens, similiter et contemptui habitus est, ipsosque sicuti primos eodem multavit supplicio, ut quos consimilis culpe reatus obligabat pro pena digne constringeret, in utrisque non injurie sue vindictam mira expectans, sed in spiritu levitatis occasionem salutis eorum et gloriam christo Christi querens. Deinde ad tertiam villam Deo duce deveniens, de itinere sciscitatus est, ac villani benigne respondentes, viam sibi humiliter ostenderunt. Qui

VARIE LECTIONES

⁴²⁸ ottoniti c. ⁴²⁹ spialem c. ⁴³⁰ illud c.

NOTÆ.

(65) Cf. libros de Vita S. Adalberti apud Dobner Mon. Boh., II, p. 56, 59, et Chron. Bohemiacæ sæc. XIV, apud Mencken SS. Sax. III, p. 1647.

bus gratias agens, exacto itinere longo brevi tempore angelo bono comitante, pervenit usque Gnesen urbem, plenam populo, potentissimam ac famosam. Continuo ad forum pergens, multitudini que aderat Christum confidenter predicat, premia vite eterne annunciat ⁴³¹, Deoque cooperante et sermone confirmante, sequentibus signis plurimis et diversis, Christo domino innumeri crediderunt. Unde factum est, ut fama ejus modo per universam regionem percurrens ad illos ⁴³² pertingeret, quos sanctus presul in nomine Christi dudum voce privaverat, non auditu, sicque persisterant nullo prorsus valentes subsidio relevari. Igitur ad virum Dei spe gratie ipstus inveniende unanimiter proficiscuntur, reperiuntque ipsum multo populo predicantem. Recognoscentes autem eum, coram ipsa multitudine pedibus suis provoluti, suspiriis ac fletibus variisque gemitibus delicti sui veniam postulabant. Hoc ⁴³³ videns beatus Adalbertus, obmisso interim opere predicacionis, cui toto conamine insistebat, conversus ad illos, ut animo mitissimus erat, placide alloquitur eos, dicens: *Scio, fratres, scio, qui estis. Video, quod manus Domini tetigit vos vobisque tribuit intellectum, ut peccatum vestrum cognoscentes ad Deum approximetis, qui sanat contritos corde, ac per hoc ipsum misericordem Deum, cujus ego servus sum, denuntio ⁴³⁴ errori vestro indulgentiam prestissime. Propter quod servus ejus in nomine ipsius Dei et Domini nostri Jesu Christi creatoris omni lingue ⁴³⁵ officium reddo.* Hiis dictis et signo crucis super eos facto, confestim solutum vinculum lingue ipsorum, et cunctis stupentibus ceperunt loqui, Christumque verum esse deum magnis vocibus conclamare. Baptismi igitur gratiam accipere cupientes, prius verbo fidei precatu ipsorum instruens eos, fecit ex aqua et spiritu regenerari ⁴³⁶. In fide denique confirmati, sanctissimo pontifici alacriter omnes in commune supplicant, dicentes: *Sanctitatem tuam, famule omnipotentis Dei, unanimiter imploramus, ut pro iniquitate, quam quidem ⁴³⁷ ceca ac furiosa mente in te commisimus, aliquit magnum nobis in satisfactionem imponas ad memoriam posterorum.* Ad quos beatus presul: *Laudo vos, inquit, filii, quod sub manu Dei pia devocione humiliamini. Verumtamen certissime hoc scitote, quia illuc et cetera peccata vestra omnia vobis in baptisate sunt dimissa, tantummodo mentis vigilanciam observetis, ne ad pristina mala seu alia revertentes perceptam gratiam amittatis.* Cumque magis ac magis instarent ⁴³⁸, statuit eis, ut ante quadragesimam a septuagesima, prius quam alii Christiani jejuniam inchoarent, ipsi ab esu carnum usque ad diem cinerum abstinerent. Quod preceptum devote suscipientes, in vita sua fideliter custodierunt ac posteritati sue observandum quasi jure hereditario tradiderunt. Spiritu

A gratie Dei per beatum Adalbertum predicante multa miracula faciente, fidem christianam tota Polonia suscepit, et fundata est veluti per unum de apostolis super apostolice fidei firmam petram, prefatumque tempus ac modum abstinentie ante pascha pro reverentia sancti Adalberti gratanter et communiter custodiendum acceptans, plurimos annos circiter 250 irrefragabiliter observavit, donec legatus quidam sedis apostolice magne auctoritatis, nolens ⁴³⁹ gentem Polonorum diucius aliis fidelibus in observatione annualis jejunii fore dissimilem, super prefato statuto circa annum ⁴⁴⁰ Domini 1247, auctoritate apostolica dispensavit.

5. Etiam legitur, quod volens beatus Adalbertus transire ad terras alias paganorum, socium laboris et itineris sui virum sanctum nomine Gaudencium in Gnesen pro se archiepiscopum constituit, perductusque in Pomeraniam a duce terre honorifice exceptus. Eundem quippe principem jam pridem sanctus Adalbertus in Polonia baptizaverat, cum illuc ⁴⁴¹ advenisset pro filia ducis Polonie, ipsam sibi postulans in uxorem; quam illi tradere noluit antequam ibi ab eopontifice Adalberto baptismi lavachrum percepisset. Proinde convocat dux Pomeranie populum suum, ut a sancto episcopo audiant verbum Dei. Audientes igitur Pomeranii quod predicaret, quia dii eorum quos colebant, dii non essent sed demones, nec aliquid prestare boni possent, vehementer indignati sunt contra eum blasphemantes, conveniuntque in unum qui inter eos prudentiores reputabantur, eum super verbis suis redarguere attemptantes ⁴⁴². Sed sancto Adalberto verba vite plenius prosequente, se in deceptione devictos confitentur, nec tamen a cultu consueto ac primis tradicionibus se velle recedere pollicentur. Ammirantes igitur valde super prudentia et responsis ejus et venerabili persone ipsius reverentia illecti ⁴⁴³, ipsumque super communem statum hominum esse aliquit arbitrantes, petebant, ut cum aliis diis eorum ab ipsis se permetteret adorari. Quo audito, vir Dei nimium contristatus ac tanto errori eorum condolens, graviter ingemuit, lacrimas quoque ubertim profundens ⁴⁴⁴, sic eis respondet: *Heu miseri! quam ceci estis et quam perdit, quantumque plorandi, qui non solum demonibus pessimis sed etiam homini mortali deitatem vultis ascribere; que nisi soli Deo inesse potest, qui cuncta creavit.*

6. Inde Prusiam mare transiens, adjunxit se cuidam Pruteno, qui Polonicam linguam novit, quem ad fidem cito convertit. Qui hospicio beatum pontificem excipiens, ipsi reverenter sequebatur, et de mandato ejus, Christianum se esse ad tempus ab aliis occultabat.

7. Legitur et ⁴⁴⁵, quod imminente passione sua cum missam celebraret beatus Adalbertus, indigni

VARIE LECTIONES.

⁴³¹ annunciat c. ⁴³² i. quos p. q. c. ⁴³³ hic c. ? ⁴³⁴ denuntio c. ⁴³⁵ lingua c. ⁴³⁶ regenerati c. ⁴³⁷ qd' c. ⁴³⁸ instaret c. ⁴³⁹ volens c. ⁴⁴⁰ annos c. ⁴⁴¹ illud c. ⁴⁴² atemptantes c. ⁴⁴³ illegitti c. ⁴⁴⁴ profundentes c. ⁴⁴⁵ et quod et c.

pagani hoc videntes, inter se clamores excitaverunt dicentes: *Ecce hic ad nos veniens incantaciones et maleficia sua ad maledicendos nos et morbidandos exercet. Eamus igitur et pro conservancia nostra et patrie salute occidamus eum.* Cum autem velud insani adversus sanctum sacrosancta misteria peragentem ⁴⁴⁶ concurrerent, unus ex ipsis respiciens post tergum vidit immensam flammam ignis, que totam villam comburere videbatur, et vociferans fortiter sociis indicat; propter quod omnes quam celeriter revertuntur. Nichil itaque dampni sibi accidisse cognoscentes, sed videntes quia illusi sunt, amplius quam antea furentes ad invicem loquebantur: *Fantasticum fuit quod aspeximus, et ex vi incantacionis ejus tale quod apparuit nobis.* Secundo igitur contra sanctum Dei atrociter accurrerunt, similique visione ut prius expavefacti, in villam cursu proprio redeunt, domos suas illesas omnino cum omnibus que habebant reperierunt, quas incendio penitus putaverant perisse. O mira potencia Dei! O inscrutabilis altitudo sapiencie et sciencie ejus, que suaviter disponens omnia, illud divinum ac celeste sacramentum ludibrium estimantes, sic levi ludibrio delusit, ut delusores maligni per hoc corripiri et sacrificia sancta cum sanctissimo pontifice assistente conservari illibata valerent.

8. Legitur etiam, quod caput ipsius abscisum super cacumen arboris, sub qua missam celebraverat, suspenderunt, et ut circumquaque ab omnibus a longe videri iniquorum exultacione posset, totam trunci partem proximam vertici desectis ramis totaliter nudaverunt. Cumque corpus sacrum membratim discerptum huc illucque disperdissent, hospes ipsius per angelum Dei divinitus ammonitus ⁴⁴⁷ est, ut membra sic diligenter colligeret, quatenus nil de ipsis deperiret et mente recondita reverentissime conservaret. At ille celesti visione obediens, in timore sancto studiose peragebat quod sibi fuerat imperatum. Verumptamen cum ⁴⁴⁸ singula frustra solerter coherentibus artibus adaptaret, unius manus deesse sibi digitum deprehendit, quem quidam ex perfidis abscisum propter anulum, abstracto eum, in flumine projecerat ⁴⁴⁹ Hunc itaque sollicitus pluribus diebus hinc inde perquirens, et loca queque perscrutans, minime reperiebat; die autem quadam uxor ejus mirata super hoc interrogavit eum, quidnam foret, quod tam anxius tantum queritans circuiret. Qui primo ullo modo revelare noluit ⁴⁵⁰, sed tandem victus tedio ex improbitate ⁴⁵¹ conjugis, secretum sibi propalavit; que mox ulpote infidelis vicinis prodidit, qualiter apud virum suum sacre exuvie ⁴⁵² collecte atque recondite haberentur. Cujus prodicionis quia vir auctor fuerat, illico os ejus ita inversum est monstruose, ut vix sumere cibum et potum, nullatenus loqui posset. Pagani au-

tem, ex judicio in virum impetu facto, multis eum verberibus afficiunt, ac in vincula coniectum variis affligunt suppliciis, ut sanctas reliquias eis monstret. Denique relinquens mandatum Dei, derelictus est ab eo; et traditus injuste potestati impiorum, satisfecit ipsorum voluntati. Traduntur tamen sancta membra prophanis manibus asportanda, que cum dispositione superna reverenter ipsi barbari custodierunt, vel quia si hoc non facerent flagello divino percuti formidabant, aut quia Christianis ea vendere cogitabant. Illi vero qui digitum sancti pontificis in piscis ventre reperuerunt, properanter ⁴⁵³, ut legitur, illos, apud quos veneranda membra esse venerant, adierunt, omnesque sancti corporis digitum lumine celesti conspiciunt radiare, ad quod spectandum miraculum tota villa confluens et stupens, corpus beatum tanto clarificatum prodigio ⁴⁵⁴ deinceps ampliori reverencia confirmabant. Porro scientes Pruteni reliquias martyris gloriosi principi christianissimo duci Poloniae magno Boleslao preciosas existere, mittunt ad eum nuncios dicentes: *Noverris, illum deum tuum, quem interfecimus, apud nos esse. Si vis magnam nobis dare pecuniam, promptissimus transmittere illum tibi.* Audiens hoc nobilissimus princeps, gavisus est gaudio magno, et mittens precium postulatum, suscepit cum veneracione debita corpus sacrum. Fertur factum mirabile in virtute Dei, quia corpus illud, quod templum atque organum Spiritus sancti extiterat, ex pacto paganorum de pecunia reponderari deberet: positum in statera, levissimum factum est, quod quasi ⁴⁵⁵ nichil omnino indice equa lance appendere videatur. Cum deferretur ⁴⁵⁶ ad cenobium quod Gnesna nuncupatur pervenit, ibique de assensu predicti ducis cum congrua veneracione est primitus collocatum. Crebrescentibus igitur et longe lateque circumsonantibus ⁴⁵⁷ gloriosi pontificis signorum preconis, vir ille qui hospes in Prussia fuerat, cui reatus suus os intorserat, ad prefatum monasterium cum devocione venit, et fuis precibus cum lacrimis in animo contrito ad sanctum Adalbertum continuo usu sermonis sibi reddendo plenissime est curatus, et confirmatus in bono, usque in finem vite sue Deo et hospiti suo sancto martyri in sancta conversacione serviens permansit ibidem. Post aliquantulum vero temporis orto bello inter paganos finitimos et Polonos, metuens princeps memoratus, ne forte aliquo sinistro bellorum eventu tantum thesaurum perdere posset, sacras reliquias cum ingenti gloria VIII Idus Novembris in Gnesen transtulit, ubi per ipsius martyris gloriosi merita mirabilia multa fiunt ⁴⁵⁸.

9. Denique Otto imperator, qui beatum Adalbertum in vita sua preceptorem, in justificacionibus Dei familiarem atque amantissimum habuerat, in gravem egritudinem Rome existens decidit, et spe salu-

VARIE LECTIONES.

⁴⁴⁶ concurrentem c. ⁴⁴⁷ amonitus c. ⁴⁴⁸ deest. c. ⁴⁴⁹ projecerat c. ⁴⁵⁰ voluit c. ⁴⁵¹ importunitate? ⁴⁵² exuvie c. ⁴⁵³ properantur c.? ⁴⁵⁴ prodigiti c. ⁴⁵⁵ quia c. ⁴⁵⁶ deferretur c. ⁴⁵⁷ circumdon c. ⁴⁵⁸ fuerit c.

is medicorum ⁴⁵⁹ jam omnino fuerat destitutus. In extremis igitur positus, apostolos aliosque sanctos patronos Urbis pro vita conservanda suppliciter invocabat. Sed cum nullo ⁴⁶⁰ modo sibi adesse sentiret auxilium, ad sui pii ⁴⁶¹ patris beati Adalberti se conventit patrociniū flagitandum ⁴⁶², cujus plurima preclara miracula cognoverat, votum vovens, quod si eum liberaret, ipsius vellet limina in persona propria visitare. Mira res, quia mirabilis Deus in sanctis suis. Vix verba finierat, et ecce subito penitus sanus factus est cunctis stupentibus, surgensque in momento papam adiit, miraculum quoque ac votum ipsi ex ordine patefecit. Qui gavisus est, et Dominum, qui sanctos suos ita glorificat, in beato Adalberto glorioso suo martyre benedixit. Cum (66) igitur dictus imperator Otto tercius pro expleto voto in Poloniam advenisset, exceptus est in magnificentia et gloria magna a prefato duce Polonie Boleslao. Stravitque ei viam publicam de baldekinis et sammitis diversisque preciosis sericis ornamentis ad duo magna miliaria usque in Guesen in templum ad tumbam sancti Adalberti. Videns autem christianissimus augustus circa eundem ducem tantam divitiarum opulentiam frequentiamque et excellentiam regii apparatus in ministeriis, cibis et potibus, vasis aureis ac argenteis aliisque munificentis, se quoque ab eo tam regali supra modum decencia susceptum et pertractum, dixit ad principes qui secum erant: *Magis decet talem principem esse consortem imperii quam subjectum.* Sumptoque (67) dyademate de capite suo, imposuit super caput ipsius, C in secula seculorum. Amen.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁵⁹ bis scriptum c. ⁴⁶⁰ ullo c. ⁴⁶¹ piis c. ⁴⁶² flagitandum c. ⁴⁶³ quam c. ⁴⁶⁴ draconiensem c. ⁴⁶⁵ excellentia.

NOTÆ.

(66) De sequentibus cf. Martini Galli Chronicon, Gedani 1749 fol., p. 60, 61, ubi hæc in libro de passione Adalberti legi dicuntur.

(67) Cf. Vitam S. Stanislai et Voigt Hist. Pruss. I, 277.

(68) Cf. Boguphali Chron. in Sommersberg SS. Siles. II, p. 25.

(69) De sequentibus cf. Martini Galli Chron. p. 68, et Boguphalum p. 25.

(70) Ex Richeza, filia Mathildis sororis Ottonis III.

(71) Cf. Martini Galli Chr. p. 61, et Boguphal. p. 25.

SANCTI ADALBERTI

EPISCOPI PRAGENSIS

HOMILIA IN NATALE S. ALEXII CONFESSORIS.

(Apud Bolland. Julii tom. IV, p. 257.)

MONITUM.

Habemus egraphum ex tomo, ut signatur, 109 ms. bibliothecæ Casinensis, in litteris, ut ascribitur, Longobardicis, cum hoc titulo: *In natale sancti Alexii confessoris. Lectio S. Evangelii secundum Matthæum. In illo tempore dixit Simon Petrus ad Jesum: Domine, ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis, etc. Homilia venerabilis Adalberti episcopi.* Homilia hæc nunc excudetur magis propter